

Vakdossier Frans/Duits

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Vakdossier Frans/Duits

Jos Canton
Dirk Klein

april 2009

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2009 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

Auteurs: Jos Canton, Dirk Klein

Eindredactie: Helge Bonset

In opdracht: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

Informatie

SLO

Secretariaat tweede fase

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 661

Internet: www.slo.nl

E-mail: tweedefase@slo.nl

AN: 3.4133.198

Inhoud

Voorwoord	5
Inleiding	7
1. Oorzaken van de achteruitgang in niveau	9
1.1 Inleiding: welke gegevens zijn er?	9
1.2 Onderzoeksgegevens van Cito voor luistervaardigheid	9
1.3 Onderzoeksgegevens van Cito voor leesvaardigheid	12
2. Oorzaken van niveaudaling	15
2.1 Harde gegevens	15
2.2 Zachtere gegevens	16
3. Mogelijkheden voor verbetering	19
3.1 Europees Referentiekader (ERK)	19
3.2 Beoordelingssysteem leerling-prestaties	20
3.3 Certificering	20
3.4 Vmbo-T	23
3.5 Didactiek	24
3.6 De voorstellen van staatssecretaris Bijsterveld met betrekking tot het eindexamen	24
3.7 Projecten	24
3.8 Aanbod aan talen	25
3.9 Bij- en herscholing docenten Frans en Duits	25
3.10 Lerarenopleiding	26
3.11 Tussenpeilingen organiseren	26
4. Aanbevelingen door anderen	29
4.1 Advies van de Onderwijsraad (juni 2008)	29
4.2 Aanbevelingen van de sectiebesturen Frans en Duits van Levende Talen	30
4.3 Aanbevelingen van de kant van Cito (uit een gesprek met Alma van Til en Karin Bügel)	30
4.4 Aanbevelingen naar aanleiding van peiling Frans in Vlaanderen (na het eerste jaar en voorzover relevant voor de Nederlandse situatie)	31
Conclusie	33
Literatuur	35
Bijlagen	37
Bijlage 1: Aanbevelingen Onderwijsraad van juni 2008	39
Bijlage 2: Artikel Kwakernaak en anderen over luistervaardigheid	43
Bijlage 3: Artikel NRC Handelsblad over terugloop studenten talenstudies	47

Voorwoord

Van 2000 tot en met 2003 bracht SLO voor alle vakken in de tweede fase jaarlijks een vakdossier uit, in het kader van het project *Herziening examenprogramma's havo/vwo*. In elk vakdossier werd de actuele stand van zaken gedocumenteerd in het bewuste vak, aan de hand van literatuurstudie, interviews en panels. Bevraagd werden docenten, leerlingen, didactici, auteurs van methodes, toets- en examenmakers en andere belanghebbenden. De op deze wijze vergaarde informatie moest bijdragen aan een verantwoorde herziening van het examenprogramma van het bewuste vak. Inmiddels is de herziening van de examenprogramma's voltooid; deze zijn van kracht geworden in 2007.

De behoefte aan vakdossiers blijft niettemin aanwezig, omdat de uitkomsten ervan bruikbaar zijn voor eventuele tussentijdse bijstellingen van examenprogramma's, voor eventuele beleidsmaatregelen van de zijde van OCW, en voor verbeteracties als nieuw onderzoek, scholingsaanbod of ontwikkelwerk.

Daarom gaat SLO, in opdracht van OCW, door met het uitbrengen van vakdossiers, zij het op een andere wijze. Er komt jaarlijks een beperkt aantal vakdossiers uit met specifieke vraagstellingen, opgesteld in overleg met de opdrachtgever.

In 2005 zijn vakdossiers gemaakt voor de vakken LO2, CKV2,3, Wiskunde en biologie/natuurkunde/scheikunde, in 2006 voor Nederlands, moderne vreemde talen en klassieke talen, in 2007 voor informatica, algemene natuurwetenschappen en management en organisatie, en in 2008 voor kunstvakken, opnieuw voor wiskunde en opnieuw voor moderne vreemde talen: Frans en Duits.

Voor u ligt het vakdossier moderne vreemde talen: Frans en Duits. In dit vakdossier zijn de oorzaken van de onder andere door Cito geconstateerde niveaudaling bij Frans en Duits verzameld en van commentaar en aanbevelingen voorzien.

Ik dank de auteurs Jos Canton en Dirk Klein voor hun werk aan dit vakdossier. Voor vragen over het dossier kunt u terecht bij d.klein@slo.nl en j.canton@slo.nl

Helge Bonset,
projectleider vakdossiers tweede fase

Inleiding

De aanleiding voor dit vakdossier is het vermoeden van een achteruitgang van niveau bij eindexamenkandidaten havo/vwo¹ voor de vakken Frans en Duits.

De opdrachtgever (Ministerie van OCW) vraagt ons mogelijke oorzaken voor die achteruitgang aan te geven.

In het vakdossier hebben wij de oorzaken van de waargenomen tendens naar steeds lagere beheersingsniveaus bij Frans en Duits verzameld en van commentaar en aanbevelingen voorzien. Het kan het beste gelezen worden als aanvulling op het vakdossier moderne vreemde talen van 2007 (SLO, Enschede, H. Pieper) waarin onder meer een overzicht werd gegeven van het Nederlands activiteitenprogramma MVT (2004-2008). Wij hebben de evaluatie van dat activiteitenprogramma verwerkt en gaan in op de aanbevelingen in die rapportage. Gebruikte Pieper in zijn publicatie nog voorzichtig de kwalificatie 'vermeend' vóór het woord niveaudaling, in dit vakdossier kunnen wij iets verder gaan. Hoewel we nog steeds geen volledige zekerheid hebben, komt uit twee onafhankelijke onderzoeken dezelfde trend naar voren. Bovendien is de schroom om dit onderwerp buiten de docentenkamer aan de orde te stellen gelukkig verdwenen na de publicatie van het rapport Dijsselbloem en de aanbevelingen van de Onderwijsraad.

Gezien de problematiek hebben wij gekozen voor één publicatie voor de vakken Frans en Duits samen.

¹ Er zijn ook aanwijzingen voor een niveaudaling bij vmbo-t. Het lijkt erop dat de niveaudaling bij havo en vmbo-t groter is dan bij vwo

1. Oorzaken van de achteruitgang in niveau

1.1 Inleiding: welke gegevens zijn er?

De opdrachtgever vraagt ons, zoals gezegd, mogelijke oorzaken aan te geven voor de achteruitgang. Daarvoor moeten we eerst aangeven welke achteruitgang er is geconstateerd en door wie. Er zijn namelijk harde, zachtere en algemene indicaties voor die achteruitgang aan te wijzen.

De harde gegevens komen van Cito, dat in een onderzoek de achteruitgang van het niveau van het Centraal Examen Frans en Duits voor vmbo-t, havo en vwo heeft vastgesteld voor leesvaardigheid. Een soortgelijk onderzoek voor de eindniveaus luistervaardigheid komt eveneens van Cito, eveneens voor Frans en Duits op dezelfde schooltypen. Beide onderzoeken zijn tamelijk recent².

In november 2007 heeft Cito ook een klein onderzoek gedaan naar leesvaardigheid onder leerlingen van het derde leerjaar (vmbo-t, havo en vwo). Het betreft hier een proefafname in het kader van de taalstERK-toetsen A2 B1 B2. Maar omdat het slechts één meting betreft kan Cito niet vaststellen of het vroeger anders gesteld was met het niveau. Wij hebben die resultaten nog niet mogen inzien, maar het zou interessant zijn te weten of er al achterstand is op dit tussenniveau, of dat de achterstand pas ontstaat in de bovenbouw.

De minder harde indicaties zijn al langer geuit door docenten; zij ervaren verschillen in prestaties tussen leerlingen van zo'n 10 jaar geleden en leerlingen nu, in de (vernieuwde) tweede fase. Hierbij kunnen wij ons afvragen of er ook achteruitgang is in de eisen in de examenprogramma's voor de MVT. In de Handreiking³ lezen wij bij voorbeeld voor Domein E geen voorgeschreven aantal werken meer voor literatuur en mogen leerlingen deze werken lezen in vertaling/hertaling in plaats van in de doeltaal.

In een groter verband zijn er de bevindingen in het rapport Dijsselbloem en de reacties daarop uit de Kamer en onderwijsveld. Vier jaar eerder is er al een activiteitenplan (2004-2008) gelanceerd voor de vreemde talen in het onderwijs. Een voordeel van de nu ontstane aandacht voor het onderwijsniveau in Nederland is in ieder geval dat schroom en ongeloof een open discussie over dit onderwerp niet langer in de weg staan.

1.2 Onderzoeksgegevens van Cito voor luistervaardigheid

In een onderzoek over de resultaten van de eindtoets luistervaardigheid dat in 2006 is verschenen⁴ en gepubliceerd in *Levende Talen*, komt Alma van Til tot de conclusie dat er aanwijzingen zijn voor een niveaudaling bij Frans en Duits. Dit is voorzichtig geformuleerd. Dat heeft een reden: de data zijn gebaseerd op steekproeven van honderden leerlingen. Maar die steekproeven zijn niet willekeurig getrokken. Dat heeft

² *Levende Talen Magazine* 2006, no 3

³ Meijer, Fasoglio e.a., *Handreiking Frans Duits Engels*, SLO Enschede 2007

⁴ LT, 2006, nummer 3

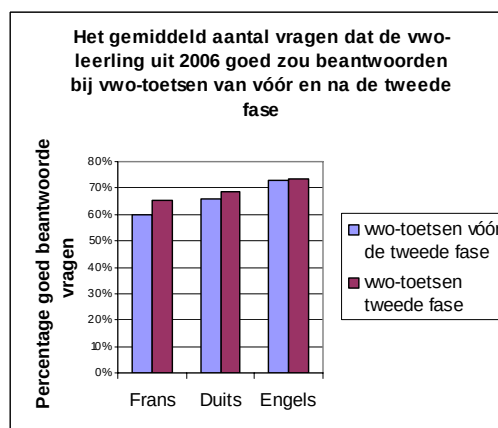
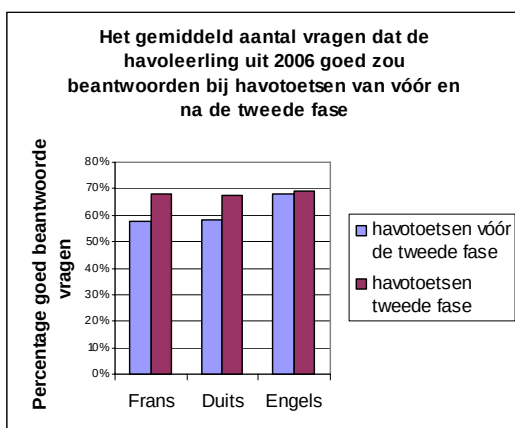
als gevolg dat men niet 100 procent zeker weet of de leerlingen uit de steekproef representatief zijn voor het hele land. Zoals in het artikel gesteld wordt: de data zijn voldoende robuust om trends te signaleren, maar we kunnen niet voor 100 procent garanderen dat de uitkomst de absolute waarheid is.

Het lijkt erop dat degenen die klagen over de dalende prestaties bij Duits en Frans gelijk hebben. Het geschatte niveau van luistervaardigheid daalt voor deze twee talen bij alle onderzochte schooltypen. De toetsing sluit aan bij deze trend. Niet alleen lijken de Kijk- en luistertoetsen voor Frans en Duits door de jaren steeds makkelijker te worden, ook lijken er steeds lagere eisen te worden gesteld. Het enige dat door de jaren heen vrijwel niet verandert, is het aantal leerlingen dat zakt voor de Kijk- en luistertoetsen Frans en Duits. Over het algemeen ligt het percentage onvoldoendes volgens onze adviesnormen niet boven de 35 procent. Daardoor lijkt het alsof er niets aan de hand is. Maar de resultaten van het onderzoek bevatten serieuze aanwijzingen dat er wel degelijk sprake is van niveaudaling bij Frans en Duits. Bij Engels is de situatie heel anders. Bij dit vak lijken de vaardigheidsniveaus min of meer constant.

De onderzoekster vraagt zich af waar de oorzaken van de achteruitgang liggen. Wij zullen proberen in dit vakdossier er enkele aan te wijzen en ook te onderbouwen. Maar we gaan eerst in op het aangedragen feitenmateriaal.

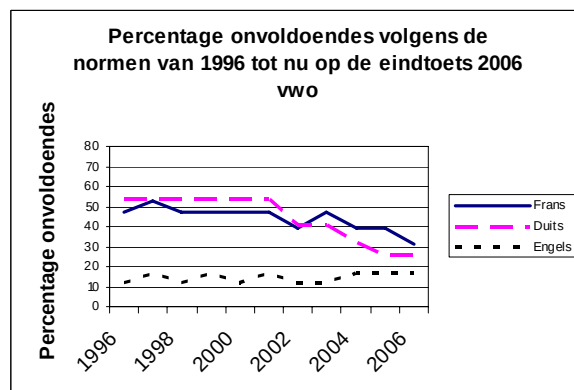
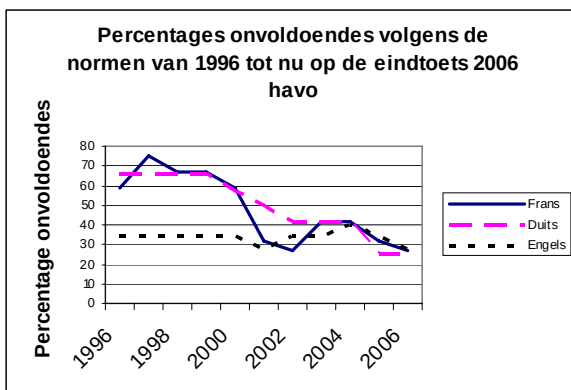
De eerste onderzoeksvraag was of de Kijk- en luistertoetsen de laatste jaren makkelijker zijn geworden (iets wat veel ervaren docenten al een tijd vermoedden); het antwoord is ja. Van Til onderbouwt dat door in een simulatie de leerlingen van het examenjaar 2006 als uitgangspunt te nemen. De onderzoekers hebben geschat hoeveel procent van de vragen deze leerlingen goed gemaakt zouden hebben bij toetsen van 'vroeger' (= vóór de tweede fase) en toetsen van 'nu' (= na invoering van de tweede fase). Uit deze vergelijking wordt een trend geconstateerd naar steeds makkelijker toetsen. Het verschil is het grootst bij havo en vmbo-gt Frans en Duits. Daar loopt het geschatte verschil op tot zo'n 10%. Bij een toets van 40 vragen betekent dat dat er nu gemiddeld vier vragen extra goed gemaakt worden.

Zie op onderstaande grafiekjes de resultaten voor luistervaardigheid voor de verschillende schooltypes.

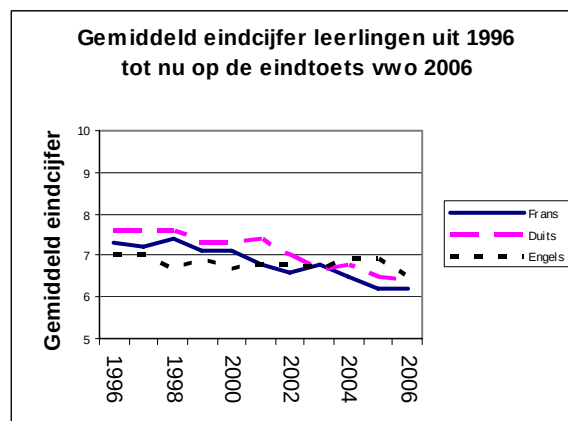
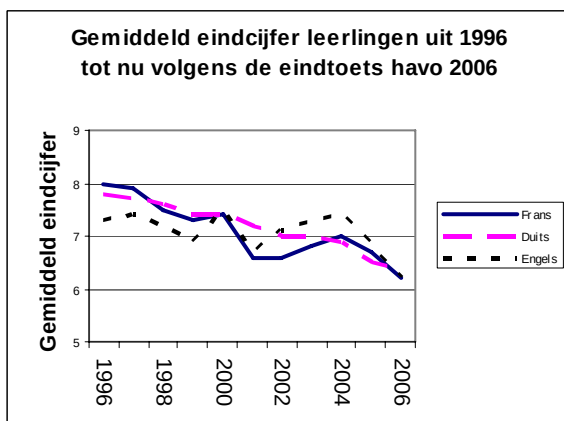

Overigens is hiermee niet aangetoond dat de achteruitgang wordt veroorzaakt door de invoering van de tweede fase. Daarvoor is de achteruitgang te geleidelijk. Wat wel opvalt is dat de verschillen bij havo duidelijker lijken te zijn dan bij vwo.

De tweede onderzoeksvraag bij het luistervaardigheidsonderzoek was of de eisen die Cito stelt dezelfde gebleven zijn in de periode 1996-2006. Dat is waarschijnlijk niet het geval geweest. In de grafiekjes hieronder is te zien hoe het percentage onvoldoendes afneemt als dezelfde toets van 2006 met de normen van 1996 t/m 2006 zou worden beoordeeld. Frans en Duits zakken, Engels blijft constant.

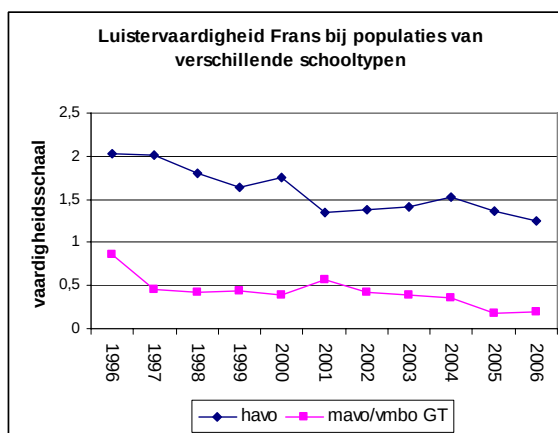
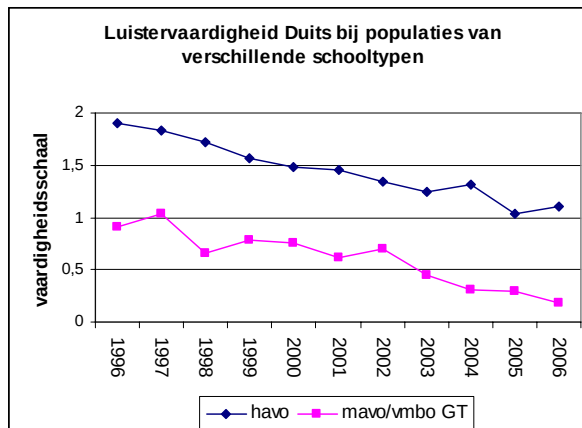

De derde onderzoeksvraag komt overeen met die van dit vakdossier: hoe staat het met het niveau van de leerlingen? Het onderzoek van Alma van Til gaat natuurlijk alleen over luistervaardigheid, maar Cito beschikt over een grote hoeveelheid cijfermateriaal omdat bijna alle scholen gebruik maken van hun luistertoetsen en zij de scores van al die leerlingen hebben opgeslagen⁵. Om tot een niveauvergelijking te komen zijn de eindcijfers vergeleken die leerlingen in de jaren 1996 -2006 zouden hebben gescoord volgens de adviesnorm van 1996. De grafieken laten een dalende trend zien van één tot anderhalf punt voor luistervaardigheid (cijfers links in de grafiek).

De laatste onderzoeksvraag was die naar de verhouding tussen de prestaties van vmbo-gt-leerlingen en havo-leerlingen. Van Til vergelijkt de prestaties luistervaardigheid van havo-leerlingen van 2006 met de mavoleerlingen van elf jaar geleden. Dan lijkt het erop dat de prestatiegemiddelden aardig bij elkaar in de buurt komen, voor Frans iets minder dan voor Duits.

⁵ De onderzoekers van CITO trekken ieder jaar een nieuwe steekproef en daar zitten meestal niet dezelfde leerlingen in. Dat is geen probleem als de steekproef representatief is. De aantallen zijn voldoende. Toch blijft CITO voorzichtig met het presenteren van de onderzoeksresultaten.

Alma van Til concludeert dat het erop lijkt dat degenen die klagen over de dalende prestaties bij Duits en Frans gelijk hebben.

Zoals te verwachten viel, heeft het onderzoek veel reacties opgeleverd, vooral uit de hoek van de secties Frans en Duits van Levende Talen. We komen hier later bij de aanbevelingen op terug.

1.3 Onderzoeksgegevens van Cito voor leesvaardigheid

In dit onderzoek van Alma van Til, Maarten de Groot en Frans Kamphuis (Arnhem, april 2006), waarin ook gegevens over een eerder luistervaardigheidsonderzoek zijn verwerkt, stellen de deskundigen van Cito drie aspecten centraal:

1. De moeilijkheidsgraad van het centrale examen leesvaardigheid MVT.
2. Het niveau van de prestatie-eis.
3. Het vaardigheidsniveau van de populatie.

Het onderzoek had betrekking op de jaren 1994 tot en met 2005. Om de berekeningen uit te voeren is gebruik gemaakt van moderne testtheorie. Deze theorie maakt het mogelijk om verschillende toetsen en populaties onderling te vergelijken. Daarbij is het niet noodzakelijk dat alle leerlingen alle opgaven uit de verschillende toetsen maken. Wel moet zorg worden gedragen voor een bepaalde hoeveelheid overlap in de data. Dit gebeurt door middel van de normhandhavingprocedure.

Cito rapporteerde al eerder een daling in de prestaties voor de centrale examens moderne vreemde talen⁶. Deze constatering kon echter niet worden gerepliceerd in

⁶ Albers, 1997, Robben, 1997

een onderzoek van Van Schooten en De Glopper⁷. In het onderzoek van 2006 worden de resultaten daarom gepresenteerd als trends: indicaties dat het niveau in beweging is.

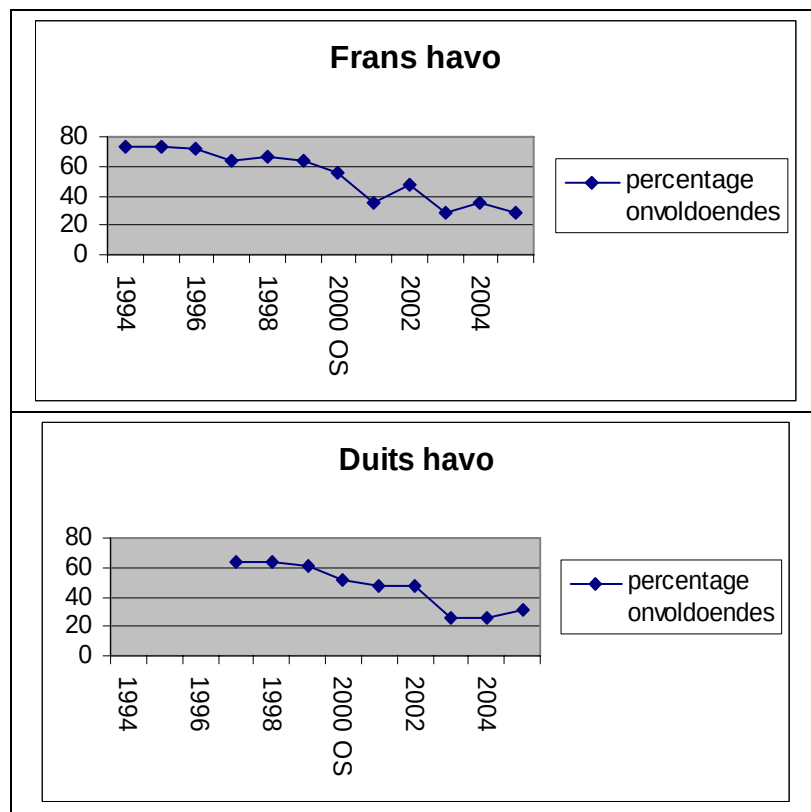
De leerling-populatie van het examenjaar 2005 heeft in een simulatie de examens van 1994 t/m 2005 gemaakt. Er is voor deze periode gekozen omdat vanaf 1994 begonnen is met de normhandhavingprocedure.

1. De vergelijking van de moeilijkheidsgraad van de examens.

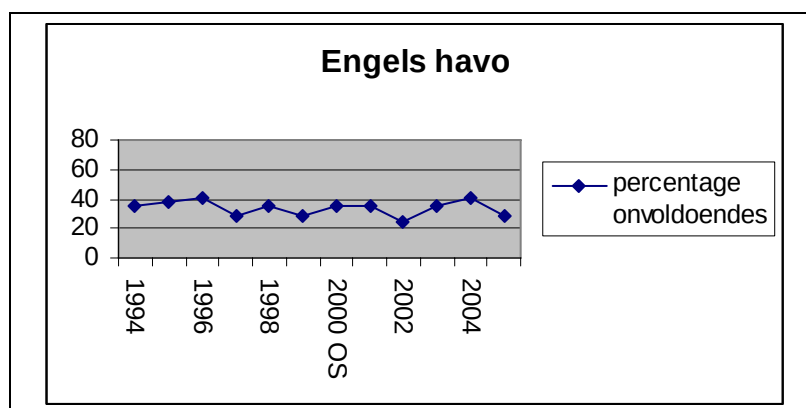
Er zijn nogal wat verschillen tussen de drie moderne vreemde talen: de moeilijkheidsgraad van Engels lijkt ongeveer hetzelfde te blijven in alle schooltypes (van vmbo-KB t/m VWO). Maar bij Duits lijken de examens steeds makkelijker te worden, het sterkst te constateren bij vmbo-GT. Frans lijkt qua ontwikkeling moeilijkheidsgraad tussen Duits en Engels in te zitten.

2. Het niveau van de prestatie-eis.

Als de populatie van 2005 de examens zou maken van de voorgaande jaren met de norm van toen, wat zou ze dan hebben gescoord? In onderstaande grafiekjes is te zien dat het geschatte aantal onvoldoendes bij de vakken Frans en Duits toeneemt naarmate het een ouder examen betreft. Dit geldt het sterkst voor mavo D/vmbo-gt en havo. Voor vwo heeft Cito geen uitspraak kunnen doen, omdat de kwaliteit van de normhandhavingdata voor dit niveau onvoldoende waren.

⁷ Van Schooten en de Glopper, 2002

3. Het vaardigheidsniveau van de populatie.

Om te constateren of er een ontwikkeling is in het vaardigheidsniveau van de populaties tussen 1994 en 2004 maken de onderzoekers gebruik van data uit de normhandhavingprocedure waardoor het mogelijk wordt om verschillende examens en examenpopulaties op één vaardigheidsschaal weer te geven (zie hieronder).

De resultaten laten bij Frans en Duits een trend zien naar steeds lagere beheersingsniveaus. Dit geldt voor havo tot en met vmbo-kb.

Voor Engels wordt deze trend niet waargenomen.

2. Oorzaken van niveaudaling

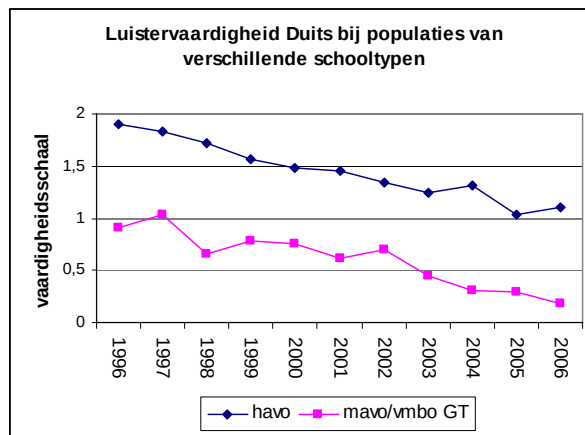
2.1 Harde gegevens

- Urentabel en studiebelastinguren (SLU's). Over een al langere periode kwamen er vanaf het brugjaar minder uren beschikbaar voor de moderne vreemde talen. Toen Nederlanders nog in het buitenland werden geroemd om hun brede talenkennis werden er in het eerste leerjaar drie en soms vier uur Frans gegeven en daarna in het tweede jaar drie. In de laatste tien jaar zijn de kerndoelen geglobaliseerd, waarbij alleen nog maar Engels wordt genoemd als moderne vreemde taal en is de minimumtabel van de onderbouw vervangen door een adviestabel (6 uur). De Nieuwe Onderbouw duurt twee jaar en er is onduidelijkheid over de programmatische invulling van het derde leerjaar. Er zijn geen afsluitende toetsen ontworpen aan het einde van de onderbouw, zoals vroeger aan het einde van de basisvorming (al zijn die toetsen nooit op grote schaal afgenomen....). En omdat er geen tussenpeilingen plaatsvinden aan het einde van de onderbouw, wordt niveaudaling pas zichtbaar aan het eind van de schoolcarrière van een kandidaat.
- Het aantal SLU's in de tweede fase is 480 voor vwo en 400 voor havo, te verdelen over contacturen, zelfwerkzaamheiduren op school en huiswerk. Dit aantal is verminderd ten opzichte van de periode vóór de tweede fase. De verdeling tussen contacturen en zelfwerkzaamheiduren is niet in alle scholen gelijk, maar in het algemeen is er een achteruitgang in contacturen. En juist in die contacturen kan het best geoefend worden in de communicatieve vaardigheden, zoals luisteren. Hoewel deze urengegevens ook voor Engels gelden, is er nauwelijks niveaudaling bij die taal. Hier compenseert waarschijnlijk de veel grotere blootstelling aan Engels in het dagelijkse leven het verminderde directe aanbod in de klas. Daarnaast is de laatste tijd veel onderzoek gedaan, bijvoorbeeld in België door Pierrard en Housen van de Vrije Universiteit Brussel met als doelgroep jonge leerders (eerste trimester brugklas), waar wij op terugkomen later in dit dossier. SLO heeft onderzoek gedaan bij havo/vwo-leerlingen die om godsdienstige redenen niet of zelden TV kijken en om dezelfde reden weinig gebruik maken van internet: deze groep scoort significant lager voor het centraal examen Engels en heeft extra begeleiding nodig.
- De periode met de deelvakken Duits1 en Frans1, waarbij vaak aan deelvakkers en heelvakkers tegelijkertijd lesgegeven moest worden, heeft ook niveauverlagend gewerkt; de deelvakkers havo die in weinig tijd tot een gemiddelde voldoende voor luisteren en spreken moesten zien te komen, vertraagden vaak het tempo en dus ook het te bereiken niveau van de heelvakkers. Bij de vwo-leerlingen speelde een ander aspect, namelijk motivatie. Door het verplichte karakter van het deelvak en het beperkte aantal uren waren de resultaten matig, terwijl de heelvakkers werden geremd in hun vorderingen in leesvaardigheid. Men hoeft het niet met alle acties van de Heelmeesters⁸ eens te zijn, maar zij konden aan de hand van voorbeelden ontstane mistoestanden bekendmaken die waarschijnlijk tot de afschaffing van de deelvakken hebben bijgedragen. Gelukkig ging het niet in alle scholen mis, maar

⁸ Nog steeds actief op <http://www.heelmeesters.nl/>

hun opvatting dat door de deelvakken de positie van de schoolvakken Frans en Duits beschadigd is wordt door veel docenten gedeeld.

- Dat de niveaudaling bij havo sterker is dan bij vwo zou wel eens verklaard kunnen worden uit de instroomgegevens voor de brugklas. Er is de laatste jaren een tendens naar verminderde instroom in vmbo-tl, en een qua niveau lagere instroom in havo. Hierbij zou een rol spelen het slechte imago van (brede) vmbo-scholen en druk van ouders om het toch maar op een havo-brugklas te proberen, of tenminste op een havo/tl-brugklas. Die druk zet zich voort naar het vwo, ook daar gaan steeds meer leerlingen heen waardoor men zou kunnen spreken van een niveaudaling over de hele lijn. Het onderstaande grafiekje van Cito ondersteunt dit in ieder geval voor Duits: de mavo-kandidaten van 1997 hebben hier hetzelfde niveau als de havo-kandidaten van 2005.

- De wisselende cesuur⁹ voor lees- en luistervaardigheid heeft enige tijd het zicht op de eindresultaten vertekend waardoor de niveaudaling verborgen bleef en waardoor er geen actie op gang kwam. De eindresultaten waren immers voldoende. Pas na de publicatie van Alma van Til over bovengenoemd onderzoek kwamen de reacties op gang. Het is te hopen dat met het ijkten van de toetsen op niveaus van het Europees Referentiekader (ERK) en het gebruikmaken van daarbij afgesproken beoordelingscriteria, een einde komt aan dit fenomeen van ophogen van de cesuur. Daarom is het van belang om de resultaten van het talenonderwijs blijvend te monitoren, bijvoorbeeld aan de hand van periodieke peilingen van het onderwijsniveau.
- Het feit dat de eindexamencijfers tot stand komen door middeling van schoolexamencijfers en die van het centraal schriftelijk heeft een berekenende manier van leren laten ontstaan bij de eindexamenkandidaten. We kunnen die calculerende houding gerust toevoegen als oorzaak van achteruitgang, hoewel zij ook voor andere vakken dan Frans en Duits geldt.

2.2 Zachtere gegevens

- Docenten die al jaren lesgeven, betoogden al langere tijd dat de Cito- toetsen makkelijker zijn geworden; zij wezen bij voorbeeld op het gebruik van het Nederlands bij de vragen bij havo, de te makkelijk geachte kijktoetsen en de

⁹ Politiek waarbij de cesuur steeds werd opgehoogd om grote percentages onvoldoendes te vermijden

makkelijke leerbaarheid van deze vorm van luistervaardigheid. Zij blijken nu voor hun belangrijkste observatie (niveaudaling) gelijk te hebben gekregen. Maar wat is er intussen gebeurd? Als de Cito-toetsen eenmaal door de school zijn aangeschaft, worden ze gebruikt als oefenmateriaal om te trainen of als tussentoets bij de overgang. En dan is het gemakkelijk voor de docent om de Cito-norm te hanteren bij het bepalen van een cijfer. Gevolg is dat de normaanpassing door Cito ook doorwerkt naar bijvoorbeeld de overgangstoets, en dat de leerlingen er van uitgaan dat dit blijkbaar het niveau is om een voldoende cijfer te halen. Dit soepeler rekenen in vergelijking met eerdere schooljaren, soms ook versterkt door 'concurrentie' overwegingen, werkt dan door naar de eisen voor de lagere klassen met uiteindelijk aanpassing van de determinatienormen.

- De populaire media (internet, TV) voor jongeren in de middelbare schoolleeftijd zijn grotendeels Engelstalig. Blootstelling aan de doeltaal is de beste manier om vertrouwd te raken met een vreemde taal. Helaas is het aanbod van Frans- en Duitstalige programma's in de Nederlandse gezinnen zwaar in de minderheid ten opzichte van het aanbod van Engelstalige programma's. Onderzoekers van de Vrije Universiteit van Brussel (VUB), Pierrard en Housen, hebben dit fenomeen in Vlaanderen onderzocht¹⁰ en zijn tot verrassende gevolgtrekkingen gekomen. Zij hebben op acht verschillende scholen voor 'secundair onderwijs' leerlingen aan het eind van het eerste trimester dezelfde test voorgelegd voor Engels en Frans.¹¹ De scholen waren zo gekozen dat ze niet grensden aan Franstalig gebied of in de buurt van Brussel lagen. Zodoende zijn de voorwaarden vergelijkbaar met die van Nederlandse kinderen in die leeftijd. Vlaamse kinderen krijgen al op de basisschool 180 lesuren Frans (verplicht) en die worden gegeven door hun onderwijzer. In de 'eerste graad' (onderbouw) krijgen de leerlingen per week 4 uur Frans en 2 uur Engels. De blootstelling aan Frans is in Vlaanderen groter dan in Nederland, bijvoorbeeld bij nieuwsprogramma's over de bestuurlijke hervorming, maar ook in de dagelijks gehanteerde taal waarin onbewust allerlei Franse woorden worden gebruikt. Toch scoren bijna alle scholen in bijna alle vaardigheden voor Engels hoger dan voor Frans. Enige uitzondering is schrijfvaardigheid, het schrijven van briefjes, wat waarschijnlijk goed geoefend is, vooral op vormcorrectheid. Het is toch wel wrang te constateren dat 212 lesuren (180 uur basisonderwijs + 8 weken x 4 lesuren) Frans (zonder het huiswerk!) niet opwegen tegen 16 uur (8 weken x 2 lesuren) en een grote blootstelling.
- De nieuwe schooltalen tenslotte hebben misschien ook leerlingen weggetrokken bij Frans en Duits. Sinds het Inrichtingsbesluit niet meer uitsluitend Frans en Duits voorschrijft in de Onderbouw naast het wel verplichte Engels, mogen scholen ook bijvoorbeeld Spaans, Russisch, Turks, Arabisch of Italiaans aanbieden. Enige voorwaarde is dan wel dat in die taal een eindexamen op havo en/of vwo kan worden afgelegd. Een reden voor niveaudaling over de hele lijn zou kunnen zijn dat juist de leerlingen die bewust voor een andere taal kiezen dan Frans of Duits het meest gemotiveerd zijn en van daaruit tot goede prestaties komen.

¹⁰ KEMPS, PIERRARD, HOUSEN, Frans en Engels als vreemde taal in het secundair onderwijs in Vlaanderen, 2008

¹¹ TELC (The European Language Certificates, Duits Instituut dat ERK tests aanbiedt in alle Europese talen)

3. Mogelijkheden voor verbetering

Aangezien er aan de harde gegevens zoals urentabellen, type leerling in C&M profiel, waarschijnlijk weinig te veranderen of terug te draaien is, zullen de verbeteringen in niveau vooral van een andere kant moeten komen. Wij denken daarbij aan een combinatie van de mogelijkheden die hierna geschetst worden.

3.1 Europees Referentiekader (ERK)

Er is al een begin gemaakt met het duidelijker vastleggen van de eindniveaus. Vanaf 2009 zijn de centrale eindexamens vmbo/havo/vwo voor de moderne vreemde talen gekoppeld aan het ERK. Cito zorgt voor de koppeling van luistervaardigheid in het schoolexamen en CEVO voor die van de leesvaardigheid in het centraal examen. Omdat de eindexamens elk jaar van moeilijkheidsgraad en lengte kunnen verschillen (en soms ook van normering), zouden elk jaar opnieuw berekeningen moeten worden uitgevoerd om te bepalen hoe de gekozen cesuur zich verhoudt tot het ERK. Het centraal schriftelijk eindexamen wordt daarmee nog niet ERK-proof, omdat niet alle descriptoren gedekt worden. Volgens Cito is dat wel het geval met de inmiddels verkrijgbare TaalstERK-toetsen leesvaardigheid van Cito.

De andere vaardigheden zullen aantoonbaar op de afgesproken niveaus in de PTA's terug te vinden moeten zijn en de inspectie zal daar op toezien.

In een volgende stap moeten de secties MVT de tussenniveaus afleiden van dat eindniveau. Dat betekent dat Frans en Duits de streefniveaus per vaardigheid en per leerjaar gaan vastleggen in het leerplan van de school. Voordelen van ieder leerjaar gericht naar zo'n afgesproken streefniveau toewerken zijn: het hele leerplan wordt doorzichtiger, eindniveau eerste leerjaar is gelijk aan begin tweede leerjaar, overgang tussen schooltypes wordt makkelijker (voor een betere doorstroming vmbo -> havoO4, H5 -> vwoO5 moet het eindniveau gelijk zijn aan het startniveau van de hogere opleiding)¹². Dat wordt wel een flinke klus, heeft SLO gemerkt bij scholen die er nu al mee begonnen zijn. In 2009 doen zo'n tien scholen via een veldaanvraag mee aan implementatie van het ERK in het leerplan. Er is wel al materiaal voorhanden dat docenten MVT kan ondersteunen, zoals de SLO-publicatie koppeling Nieuwe Onderbouw aan het ERK¹³, het Europees Taalportfolio¹⁴ voor de leerlingen en sinds kort het ERK-portal¹⁵. SLO heeft zelfs een ERK-spel ontworpen voor docenten om op een speelse wijze vertrouwd te raken met de voorbeelden van verschillende taalniveaus.

Cito is bezig met het opzetten van een systeem van retourrapportage (een pilot voor havo/vwo is dit jaar gestart) voor kijk- en luistervaardigheid om de leerlingen een idee te geven waar ze zich bevinden op de ERK schaal. Ze kunnen aansluitend op zo'n

¹² De resultaten van de landelijke proefafnames TaalstERK-opgaven van CITO kunnen daarbij ook een belangrijke rol spelen

¹³ Trimbos ea, oktober 2006, SLO Enschede

¹⁴ www.europeestaalportfolio.nl

¹⁵ www.erk.nl

rapportage kiezen voor het afleggen van een certificerende ERK luistertoets (of een module daaruit).

3.2 Beoordelingssysteem leerling-prestaties

Een succesvolle invoering van het Europees Referentiekader als leidraad in het leerplan is natuurlijk sterk afhankelijk van de afstemming van de beoordelingscriteria tussen de docenten van dezelfde school, maar ook tussen de scholen onderling. Richtlijn zijn daarbij de tekstkenmerken per niveau en per vaardigheid. Om docenten te trainen heeft SLO de volgende instrumenten voorhanden:

- het ERK spel: dit is de eerste stap, het herkennen en onderscheiden van de 'ik kan'-beschrijvingen per vaardigheid. De speler krijgt een stapeltje kaartjes met can do's en moet die op de juiste plek op een speelbord leggen waar alleen de niveaus en de globale descriptoren staan vermeld;
- voorbeeldopgaven en leerling-prestaties op DVD van verschillende ERK- niveaus met voorbeelden van beoordelingen en beoordelingsmodellen;
- de eerder genoemde handreiking Nieuwe Onderbouw, met voorbeelden van opgaven (taken) en leerling-prestaties op cd-rom;
- de handreiking tweede fase, eveneens met voorbeelden van opgaven (taken) en leerling-prestaties op cd-rom.¹⁶ ;
- Cito heeft in opdracht van OC&W gevalideerde ERK-toetsen voor spreek- en schrijfvaardigheid uitgebracht. Deze toetsen zijn (nog) niet certificerend, maar stellen docenten wel in staat spreek- en schrijfpreseties te beoordelen op ERK-niveau.

De moeilijkheid van beoordelen doet zich vooral voor bij de productieve vaardigheden (spreken, gesprekken en schrijven). SLO heeft een grid ontwikkeld die op dit moment uitgeprobeerd wordt. Zo'n grid is nodig voor de omzetting van de ERK-beoordeling naar een schoolcijfer, omdat scholen veelal nog cijfers gebruiken voor determinatie en rapportage aan de ouders.

In het kader van het ERK Masterplan wordt er samen met Cito en andere deskundigen gewerkt aan een beoordelingssysteem van leerling-prestaties op ERK- niveaus.

3.3 Certificering

- Een middel om motivatie en niveau te verhogen is toewerken naar (internationale) certificaten. Naar voorbeeld van het succes van de Cambridge certificates kan bij Frans gebruikgemaakt worden van DELF scolaire. (Pieper vermeldt dit al in het vakdossier MVT van 2007¹⁷). Een toenemende groep leerlingen van een tiental scholen uit heel Nederland heeft deze examens inmiddels afgelegd, meestal met succes. Leerlingen aan het eind van de brugklas deden A1, de examens A2 werden door een veel bredere groep afgelegd: een enkele tweedeklasser waagde zich er aan, maar meestal waren het toch derdeklassers en soms leerlingen van H4. Vijfdeklassers waagden zich aan B1 en enkele zesdeklassers aan het moeilijke B2. Moeilijk omdat bij voorbeeld op dat niveau ook echt geargumenteed moet worden in de vreemde taal en de opgaven uitgaan van de premisse dat je dat op het voortgezet onderwijs ook geleerd hebt. Een bijkomend voordeel van de internationale certificaten is dat ze geheel in de doeltaal zijn gesteld en dus bij de voorbereiding de voertaal Frans (of Duits) afdwingen. Ook hebben veel scholen

¹⁶ Meijer ea, 2006, SLO Enschede

¹⁷ Vakdossier MVT 2007, p.16

voor deze voorbereiding native speakers ingezet. Hieronder de cijfers van
deelname aan en resultaten van DELF scolaire van Nederlandse leerlingen:

Statistiek DELF scolaire 2005-2008 (bron : Europees Platform)

STATISTIQUES PAR EXAMEN ET ANNÉE (TOUS CENTRES) au 8-12-2008

Examen :	A1	Année	Inscrits	Présents	Admis	Inscrits/Présents	Présents/Admis
		2006	3	3	3	100,00%	100,00%
		2007	91	88	88	96,70%	100,00%
		2008	21	21	21	100,00%	100,00%
<i>Total A1 au 8-12-2008:</i>			115	112	112	97,39%	100,00%

Examen :	A2	Année	Inscrits	Présents	Admis	Inscrits/Présents	Présents/Admis
		2006	70	68	66	97,14%	97,06%
		2007	216	200	191	92,59%	95,50%
		2008	340	331	319	97,35%	96,37%
<i>Total A2 au 8-12-2008:</i>			626	599	576	95,69%	96,16%

Examen :	B1	Année	Inscrits	Présents	Admis	Inscrits/Présents	Présents/Admis
		2006	33	33	32	100,00%	96,97%
		2007	87	83	76	95,40%	91,57%
		2008	125	120	108	96,00%	90,00%
<i>Total B1 au 8-12-2008:</i>			245	236	216	96,33%	91,53%

Examen :	B2	Année	Inscrits	Présents	Admis	Inscrits/Présents	Présents/Admis
		2006	11	11	8	100,00%	72,73%
		2007	22	20	17	90,91%	85,00%
		2008	51	46	28	90,20%	60,87%
<i>Total B2 au 8-12-2008:</i>			84	77	53	91,67%	68,83%

Wij bevelen dan ook aan om aan het eind van het derde leerjaar havo/vwo het vak Frans af te laten sluiten met zo'n certificaat. Degenen die Frans in de bovenbouw niet kiezen, hebben dan een bewijs van behaald niveau, altijd weergegeven volgens de systematiek van het Europees Referentiekader.

- De gegevens van de certificering Duits via het Goethe Institut staan in de volgende grafieken. Het succes is ook hier duidelijk: ieder jaar verdubbelt de

deelname. Sinds 2006 hebben 1317 Nederlandse leerlingen een Goethe-examen afgelegd: in 2006 waren dat 170 leerlingen, waarvan 103 leerlingen van LinQ-scholen¹⁸, in 2007 365 leerlingen, waarvan 201 leerlingen van LinQ-scholen en in 2008 773 leerlingen waarvan 219 leerlingen van LinQ-scholen.

In de tweede grafiek is de verdeling te zien over de niveaus. De koppeling van de oude aanduidingen aan het ERK staat hieronder. Wat bij de Goethe-examens opvalt is de indeling in 2 leeftijdscategorieën, zodat ook in de hogere klassen begonnen kan worden. In tegenstelling tot DELF scolaire worden de Goethe- toetsen niet centraal afgenomen, maar worden de geïnteresseerde docenten Duits door het Goethe Institut geschoold.

A1: De certificaten 'Fit Für Deutsch 1' (tot 16 jaar) en 'Start Deutsch 1' (vanaf 16 jaar).

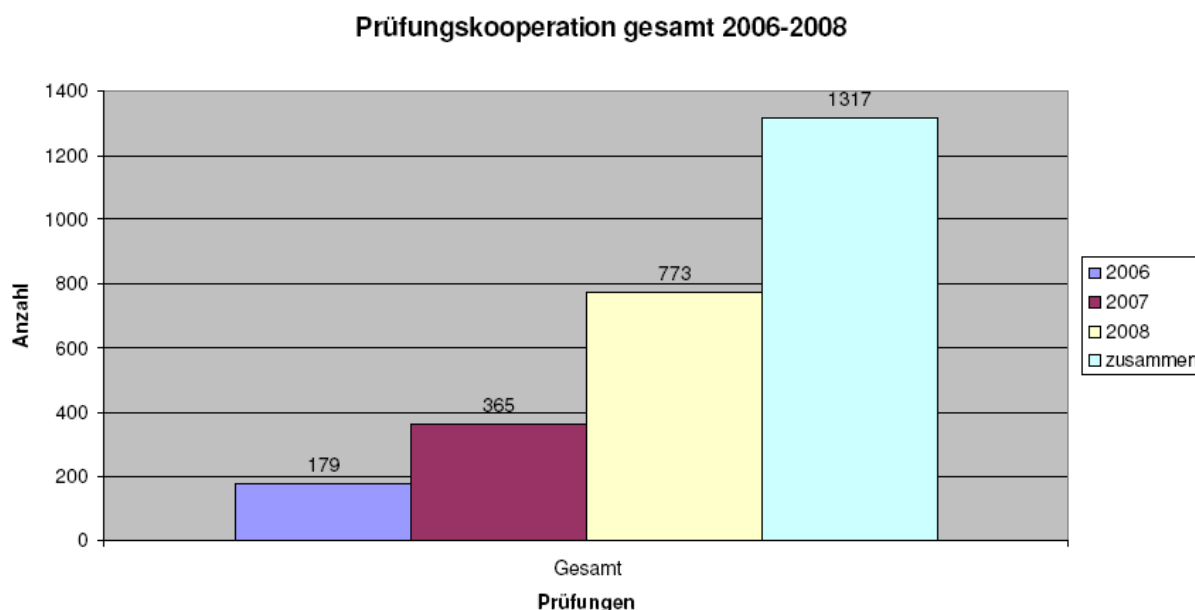
A2: 'Fit Für Deutsch 2' (tot 16 jaar) en 'Start Deutsch 2' (vanaf 16 jaar).

B1: 'Zertifikat Deutsch für Jugendliche' (tot 16 jaar) en 'Zertifikat Deutsch' (vanaf 16 jaar).

B2: 'Zentrale Mittelstufenprüfung (ZMP)' (bestond tot 2008), inmiddels onder de naam 'Goethe-Zertifikat B2'.

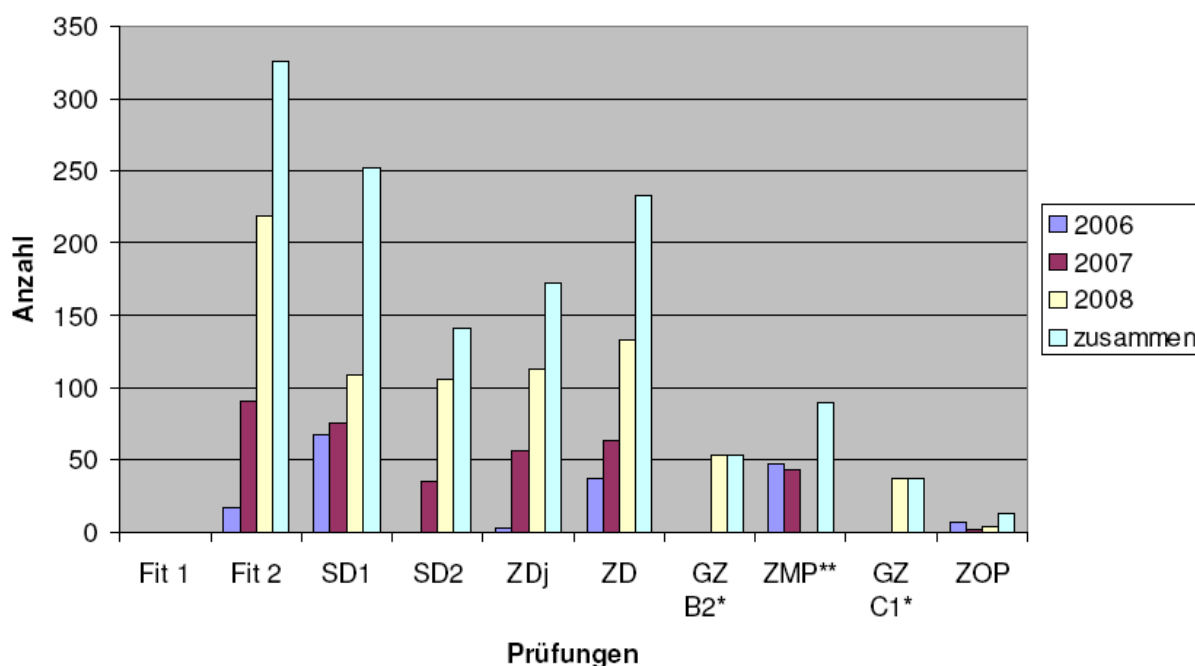
C1: 'Zentrale Oberstufenprüfung (ZOP)' of 'Goethe-Zertifikat C1'.

Een deel van het succes is te verklaren door de subsidie die de LinQ scholen kregen voor de extra aandacht voor Frans en Duits. Veel van deze scholen hebben daarvoor een kleine bijdrage aan de examenkosten gegeven en/of een native speaker betaald. Bovendien hebben ze zelf materiaal gemaakt en met elkaar uitgewisseld. Daarvoor zijn nu 2 groepen actief op Kennisnet. SLO heeft zojuist vernomen dat het Europees Platform het LinQ project in beperkte mate voortzet. De opbrengst van de scholen van de lichting 2004-2007 wordt gepubliceerd en kan dan dienen als start voor nieuwe deelnemers. Het spreekt vanzelf dat SLO deze steun in de rug voor de vakken Frans en Duits aanbeveelt.

¹⁸ LinQ project is besproken in vakdossier 2007

Prüfungskooperation 2006-2008

- De al eerder vermelde TaalstERK toetsen van Cito voor lees- en luistervaardigheid zijn eveneens certificerend voor het Europees Referentiekader, omdat ze gevalideerd zijn volgens de procedures van de Raad van Europa. Op dit moment zijn beschikbaar de niveaus A2 tot en met B2 leesvaardigheid voor Frans en Engels. Andere niveaus, talen en luistervaardigheid volgen nog dit jaar en volgend jaar.

3.4 Vmbo-T

Sinds het onderbrengen van de mavo in bredere vmbo-scholengemeenschappen is de toeloop op vmbo-t-afdelingen van scholengemeenschappen met havo en vwo toegenomen. De ouders van deze kinderen houden zo de hoop dat hun kind nog kan opstroomen bij de determinatie na het brugjaar. In de vmbo-scholengemeenschappen kan het alleen maar afstromen, waarbij angst voor negatieve beïnvloeding van schoolgenootjes waarschijnlijk een rol speelt. We zien nu dat er weinig tot zeer weinig leerlingen zitten in de (G)T-afdelingen, terwijl de T-klassen in de algemene schoolgemeenschappen overvol zitten. Dit laatste beïnvloedt op een of andere manier het determinatieproces. Want, zoals we in hoofdstuk 2 hebben gezien, treedt niveauachteruitgang vooral bij havo op en zijn de resultaten van mavo-leerlingen van 1994 vergelijkbaar met havo-leerlingen van 2004 bij Duits.

Met betrekking tot deze problematiek willen we niet zo ver gaan om oprichting dan wel afsplitsing van categoriale "mavo's" aan te bevelen. Wij denken dat het voor Frans en Duits heilzaam zou zijn om voor dit schooltype ERK tussen- en eindniveaus vast te stellen.

3.5 Didactiek

Ook moet er extra aandacht gegeven worden aan de didactiek. In dit opzicht wijzen wij op een spectaculaire didactiek voor Frans¹⁹ uit Canada en het artikel van Sebastiaan Dönszelmann in het november nummer van Levende Talen Magazine over deze AIM-didactiek. AIM staat voor *Accelerative Integrated Method*; deze didactiek maakt gebruik van gebaren bij woorden en grammaticale structuren bij het leren van moderne vreemde talen²⁰. Het artikel beschrijft de resultaten behaald door leerlingen van een vmbo-t-brugklas: motivatieverhoging, omdat er minder voor cognitie wordt geleerd en er meer een appèl wordt gedaan op motoriek; bovendien wordt er door voortdurend herhalen beter gememoriseerd.

Veel scholen en instituten werken met het voicemailboard²¹ op het internet om spreekvaardigheid met een groepje leerlingen, een klas of zelfs in een internationaal project te organiseren. Leerlingen en studenten kunnen zowel gesproken als geschreven berichten in een forum plaatsen. Deze berichten blijven bewaard en kunnen te allen tijde door de docent en de leerlingen/studenten weer worden beluisterd. Op deze manier kun je als docent het leerproces van de leerlingen/studenten volgen en beoordelen. Ook de leerlingen/studenten houden zicht op zijn/haar vorderingen.

3.6 De voorstellen van staatssecretaris Bijsterveld met betrekking tot het eindexamen

Hoe de voorstellen ook zullen worden uitgewerkt, we gaan er met de staatssecretaris van uit dat de maatregelen een niveauverhogend effect moeten hebben. Het huidige systeem werkt 'calculerend' leren in de hand, een zesje is genoeg om te slagen en met de ene vaardigheid kun je de andere compenseren. De nieuw in te voeren zak-slaagregeling wordt strenger; de verschillen tussen de cijfers van het schoolexamen en het Centraal Schriftelijk mogen niet te groot zijn, anders zal de inspectie ingrijpen; de kandidaten zullen er in ieder geval naar moeten streven dat de resultaten voor alle vaardigheden op vergelijkbaar niveau zijn.

Daarnaast moet er in de voorbereiding op de nieuwe regeling een discussie komen over een evenwichtigere verdeling van de vaardigheden over schoolexamen en centraal examen (bijvoorbeeld luistervaardigheid naast leesvaardigheid naar CE en de productieve vaardigheden in SE)²². Om de kwaliteit van de toetsen en beoordelingen van de productieve vaardigheden te waarborgen, zal er een tweede correctie nodig zijn en moeten er misschien weer gecommiteerden aangesteld worden. De vakinspectie moet toezien op een goed ERK-gehalte van de schoolexamens vooraf en zou bij de controle op de afname ook een actieve rol moeten gaan spelen.

3.7 Projecten

Frans

- Leerlingen uit de bovenbouw laten deelnemen aan een concours interscolaire (100 Nederlandse scholen hebben hieraan al meegedaan); ieder jaar een nieuw thema, bij voorbeeld een chanson maken en uitvoeren, wie maakt het mooiste gedicht?²³.

¹⁹ Sinds 2008 ook voor Spaans en Engels

²⁰ LTM augustus 2008

²¹ www.webindeklas.nl

²² Discussie over alle mogelijke aspecten, implicaties zoals kosten en opbrengsten

²³ <http://www.maisondescartes.com/concours>

- Leerlingen laten deelnemen aan een literatuurproject zoals *Le prix du jeune lecteur néerlandais* in schooljaar 2008-2009 aan de hand van het boek *Un Secret* (Grimbert) met de pas uitgekomen film als ondersteuning.
- Leerlingen laten deelnemen aan een filmproject van de culturele centra van de Franse Ambassade, met veel actueel materiaal zoals *Entre les Murs* (Amsterdam, Groningen, Rotterdam, Den Haag).
- Zelf een toneelvoorstelling in het Frans organiseren. Pieper heeft in het vorige vakdossier een voorbeeld beschreven; informatie over dit project is beschikbaar via Jean Luc Cibert²⁴.
- Op de site franszelfsprekend.nl kunnen leerlingen en docenten Frans terecht voor de Franse taal en cultuur, allerlei vaardigheden, informatie over nieuwe films en boeken en over reizen in Frankrijk.

Duits

- Deutsch Werkstatt am Mittwochnachmittag waar Nederlandse docenten Duits presentaties geven van good practice in hun school, bijvoorbeeld over literatuur en films.
- Het Duitslandweb van het Duitsland Instituut in Amsterdam heeft een eigen Scholierenredactie. De Scholierenredactie bestaat uit vijf vwo-scholieren (in de leeftijd van 16 tot 18 jaar) uit heel Nederland. Elke week verschijnt een artikel op de Scholierenpagina van het Duitslandweb over actuele Duitse onderwerpen.
- Het Sectiebestuur Duits van de Vereniging voor Leraren in Levende Talen organiseert elk jaar in samenwerking met de universitaire partners en het Goethe-Institut de Nederlandse Deutscholympiade. De winnaars van deze Nederlandse editie mogen meedoen aan de Internationale Deutscholympiade en tonen hun kunnen in de vaardigheden lezen, luisteren, schrijven en spreekvaardigheid.
- Op de site www.duits.de kunnen leerlingen en docenten Duits terecht voor de Duitse taal en cultuur, alle vaardigheden, grammatica en idioom, film en literatuur, oefenen en studietips.
- De landelijke werkgroep 'Deutsch macht Spass' heeft als doel het onderwijzen en leren van Duits efficiënter en leuker maken door het ontwikkelen van verschillende producties en acties zoals dBlatt en de Extra Editie. Binnenkort verschijnt de poster Deutschland/Österreich/Schweiz. Er is bovendien weer een scholierenprijsvraag aan gekoppeld.

3.8 Aanbod aan talen

De kwaliteit van de lessen Frans en Duits kan stijgen als de docenten zich bewust worden van de concurrentie van een andere moderne vreemde taal in de onderbouw. Invoering van een andere moderne vreemde taal is mogelijk, nu het Inrichtingsbesluit niet meer uitsluitend Frans en Duits voorschrijft als verplichte talen in de onderbouw. Spaans bijvoorbeeld mag ook, op voorwaarde natuurlijk dat de school de taal ook aanbiedt als eindexamenvak, dus niet in de variant elementair. Wij denken dat als leerlingen een bewuste keuze maken voor Frans of Duits, zij ook meer gemotiveerd zullen zijn en uiteindelijk het niveau weer kan stijgen.

3.9 Bij- en herscholing docenten Frans en Duits

Docenten zouden meer gebruik moeten maken van de scholingsgelden waar ze krachtens de CAO recht op hebben. Slechts een klein deel van de scholen zijn vaste klant bij onderwijsondersteunende organisaties als CPS en APS. Om Frans en Duits

²⁴ jeanluc.cibert@orange.nl

op een aantrekkelijker manier te onderwijzen is er af en toe een update van de didactiek nodig. Ook met het oog op de implementatie van het Europees Referentiekader in de examenprogramma's moet er nog veel scholingswerk verricht worden. Wij citeren uit het Activiteitenprogramma 2004-2006²⁵ (derde maatregel van prioriteit 3 "docenten en hun professionalisering"): "... Tenslotte moeten werkgevers hun personeel in staat stellen hun bekwaamheden bij te houden. Vanaf 2005 geldt een landelijke minimumeis voor deze bekwaamheden. Daarnaast voeren steeds meer scholen integraal personeelsbeleid, aldus de minister. Er zijn taalportfolio's voor docenten. Hiermee kan de docent aangeven hoe ver hij staat op de gebieden van talige competenties, vakdidactiek en sociaal-culturele competenties..." Het vraagt immers een andere didactiek om toe te werken naar de ontwikkeling van taalvaardigheden. Net zoals er verschil is in didactiek voor de verschillende schooltypen en leeftijden. Denk maar eens aan AIM, apprendre par le gestuel, of onderdompeling. De didactiek voor het leren van taal zou sowieso meer aandacht moeten hebben voor de *language and intercultural awareness*. Studies²⁶ in meertalige landen zoals Zwitserland tonen aan dat je, als je onbewuste patronen bewust maakt en activeert, snellere verwerving van een nieuwe vreemde taal kunt bewerkstelligen bij jonge leerders.

3.10 Lerarenopleiding

Bovenstaande opmerkingen zijn natuurlijk ook aanbevelingen voor de opleiding. Er is wel een beroepskwalificatie, maar wij hebben zorg over de geringe omvang van de kennisbasis, vooral bij de docentenopleidingen van de hogescholen. Die moet groter, vast te leggen in een ERK-niveau. En voor het streefniveau dat sommige opleidingen beogen ontbreken de tijd en de beschikbare ECT's (studiepunten). Een verschijnsel van de laatste jaren is het doorstroommodel van mbo naar hoger onderwijs: een goede onderwijsassistent is nog niet een competente docent Frans/Duits, net zomin als een native speaker automatisch een competente docent Frans/Duits kan worden. Bij de universiteiten zijn nauwelijks nog mogelijkheden om met een degelijke kennis van taal en literatuur opgeleid te worden tot leraar Frans of Duits. De actie 'reddetalen' probeert aan de verschraving van de talenopleidingen een einde te maken, te beginnen met de UVA²⁷.

3.11 Tussenpeilingen organiseren

Zoals in het begin al opgemerkt, wordt de niveaudaling pas gemeten op het eind van de schoolcarrière. Dat is extra jammer, want dan is er niets meer aan te doen. Wij pleiten er dan ook voor om op scharniermomenten een verplichte peiling in te bouwen. Zo'n moment zou kunnen zijn het eind van het derde leerjaar. Dat heeft de volgende voordelen:

- de leerlingen die Frans en/of Duits niet gaan kiezen in de Tweede Fase sluiten dat vak af met een erkende peiling en blijven dus tot het laatst toe gemotiveerd;
- de peiling zelf moet natuurlijk ERK-gerelateerd zijn, hetgeen betekent dat ze een voorbereiding in vaardigheden en daarbij passende didactiek afdwingt;
- een derde voordeel is dat je zichtbaar maakt aan de hand van niveaubeschrijvingen hoe de leerlijn in het leerplan loopt.

Het Vlaamse ministerie van Onderwijs organiseert voor alle vakken periodieke peilingen om op de hoogte te blijven van het niveau van de leerlingen, maar ook om op

²⁵ Zie ook hoofdstuk 4

²⁶ bijv. de Pietro Eole en E.Hawkins *Awareness of Language*, Cambridge University Press

²⁷ Zie ook bijlage 3

basis van de uitkomsten de docenten zonodig bij te scholen. Het ministerie brengt de resultaten van zo'n peiling in kaart, raadpleegt experts voor aanbevelingen en organiseert een dag met docenten en andere professionals.²⁸

Dergelijke peilingen zouden ook voor het Nederlandse onderwijs een goed instrument kunnen zijn om de kwaliteit tussentijds te meten en zonodig bij te sturen. Een goed voorbeeld in Nederland zijn de periodieke peilingsonderzoeken van Cito voor het basisonderwijs.

²⁸ Zie voor de aanbevelingen ook onder hfdst 4.4

<http://www.ond.vlaanderen.be/publicaties/?get=NL&nr=362&i=20>

4. Aanbevelingen door anderen

4.1 Advies van de Onderwijsraad (juni 2008)

In de cursieve tekst worden opmerkingen en aanbevelingen van de Onderwijsraad aan de Tweede Kamer geciteerd met daaronder opmerkingen van onze kant.

- *Met name het beleid ten aanzien van leraren in de vreemde talen is nu wat mager. De minister kiest voor het opleiden van onderwijsassistenten op het gebied van de vreemde talen en laat het overige scholingsbeleid aan de scholen over. Dat is onvoldoende om tot een kwalitatief hoogwaardig bestand van leraren in diverse vreemde talen te komen.*

De invoering en doorwerking van het Europees referentiekader en bijbehorende taalportfolio's en de invoering van het Nederlandse Masterplan ERK zullen de kwaliteit van het lerarenbestand verhogen. Toch zou een langer termijn beleid ten aanzien van scholingsbeleid en lerarenopleidingen in de vreemde talen gewenst zijn.

- *Verbeter aansluiting basisonderwijs-voortgezet onderwijs: het vaststellen van twee eindniveaus voor Engels op de basisschool en het toetsen hiervan zou hierin ook verbetering brengen. Dan kunnen scholen voor voortgezet onderwijs expliciet aansluiten op een van de twee bereikte taalniveaus Engels (of Duits of Frans) van de basisschool.*

Dit idee sluit prima aan bij het project doorlopende leerlijnen van de SLO. Voor de moderne vreemde talen Engels, Frans en Duits zijn overzichten samengesteld om met name de aansluiting po-vo te bevorderen.

- *Als concrete vertaling stelt de raad voor: drie kwart van de jongere bevolking spreekt in 2019 twee vreemde talen op een niveau waarmee zij zich in de praktijk in uiteenlopende situaties kunnen redden. In termen van het Europees referentiekader is dat het B1-niveau.*

Deze aanbeveling is prima, waarbij wel gesteld moet worden dat voor alle doelgroepen het B1-niveau aan de hoge kant is. Voor havo- en vwo-leerlingen moet dit haalbaar zijn, maar voor vmbo-leerlingen is B1 te hoog gegrepen.

- *Wat de raad betreft zou de focus van het beleid op de korte termijn moeten liggen bij het hanteren van onderdompelingsmethodes door leraren en de invoering van het Europees referentiekader en bijbehorende taalportfolio's.*

Deze aanbeveling is opgenomen in het Masterplan en wordt op dit moment uitgevoerd. Uitbreiding van het Masterplan zou wenselijk zijn om de uiteindelijke implementatie van het ERK te kunnen waarborgen.

- *(Tweede Kamer) Nodig uit tot vervolgbeleid 2009-2019.*

Het ingezette activiteitenplan 2004-2008 is een mooi begin, maar om structureel verbetering te bewerkstelligen is er meer tijd nodig.

4.2 Aanbevelingen van de sectiebesturen Frans en Duits van Levende Talen

Wij herhalen hieronder puntsgewijs de aanbevelingen die komen uit een gezamenlijke reactie van beide sectiebesturen op het onderzoek van Alma van Til (Cito).²⁹

- De doeltaal moet meer klinken, als voertaal in de klas en in meer luistervaardigheidsoefeningen.
- De mp3'tjes en iPods die anders in tas of broekzak moeten blijven, moeten bij Duits en Frans juist aan (bij zelfstandig werken).
- Luistertoetsen met meerkeuzevragen online beschikbaar stellen.
- Ook andere vormen van luisteren aanleren dan alleen selectief of zoekend luisteren.
- In de onderbouw eerder beginnen met luisteren zonder geschreven tekst erbij.
- Oefenen in tempolezen.
- Verwerven van een grote (receptieve) woordenschat.
- Meer aandacht voor de grote verschillen tussen geschreven en (spontaan) gesproken taal.
- Canons voor kennis van land en volk c.q. interculturele vorming ontwikkelen.

4.3 Aanbevelingen van de kant van Cito (uit een gesprek met Alma van Til en Karin Bügel³⁰)

(puntsgewijs)

- Invoering van een periodiek peilingonderzoek (of aanpassing van de huidige toetsen) om het niveau beter te kunnen monitoren.
- Uitbreiden en promoten van TaalstERK (certificerende toetsing ERK) zodat docenten voor alle vaardigheden een leerlijn kunnen uitzetten vanaf klas 1 naar het eindexamen. Voordelen:
 - motiverend voor leerlingen die Frans in een eerder stadium laten vallen (ze kunnen toch een certificaat halen);
 - goed voor overdracht van vmbo naar havo of mbo en van havo naar vwo omdat iedereen wat betreft niveaubeheersing 'dezelfde taal spreekt';
 - leerlingen kan een maatraject worden geboden. Nu is het zo dat leerlingen van een bepaald schooltype dezelfde toets maken (met een flink aantal onvoldoendes als gevolg). Met TaalstERK kan iedereen een toets doen op zijn eigen niveau en ook nog een certificaat halen. Een veel positiever benadering, want er wordt de nadruk gelegd op wat leerlingen wél kunnen;
 - leerkrachten kunnen tijdig bijsturen indien blijkt dat een bepaald niveau niet wordt gehaald;
 - meer transparantie ten aanzien van het niveau dat bij het leren van talen wordt bereikt.
- Vakinspectie terug: onder andere nodig voor het beoordelen van het ERK-niveau van de PTA's vanaf 2009 en de voorbereiding daarop. Controle op schoolexamens (wel waken voor (teveel) kennistoetsen en leesvaardigheid) (*de voorstellen van staatssecretaris Bijsterveld maken deze aanbeveling extra actueel*).

²⁹ zie bijlage 2 voor de complete tekst

³⁰ gesprek met Alma van Til en Karin Bügel CITO 14-3-08

4.4 Aanbevelingen naar aanleiding van peiling Frans in Vlaanderen (na het eerste jaar en voorzover relevant voor de Nederlandse situatie)

1. Het zou beter zijn de eindtermen per graad (= bijvoorbeeld onderbouw, bovenbouw) duidelijker te linken aan de omschrijvingen van het ERK.
2. Wat de leerplannen betreft, is het raadzaam, onder andere, de descriptoren uit het ERK te gebruiken om de leerlijnen in de leerplannen te formuleren.
3. Culturele en interculturele accenten leggen in leerplannen, kan de motivatie van de leerlingen verbeteren en de taal verheffen tot meer dan het verwerven van zuivere 'technische' vaardigheden.
4. Letten op meisjesgeoriënteerde inhoud, meer rekening houden met de leefwereld van de jongens.
5. Het remediërend testen van het niveau Frans bij de instap in de eerste graad zou toelaten beter in te spelen op het bereikte niveau om leemtes aan te vullen.
6. Het aanwenden van een welbegrepen competentiegericht taalonderwijs is - voor het bereiken van ERK-niveaus - aangewezen; wat een goede training op lexicale en grammaticale items in context niet hoeft uit te sluiten (Woordenschatverwerving is heel belangrijk maar moet ten dienste van de vaardigheden blijven, grammatica is geen doel op zich. Stel eveneens grammaticale uitleg dus altijd in dienst van taalgebruik in levensechte situaties. Sluit in de didactiek meer aan bij de motivatie van leerlingen door regelmatig eens met authentieke taken te werken).
7. Suggesties ter verbetering van de luistervaardigheid in het bijzonder³¹:
 - fonetische onderscheidingsoefeningen van klanken en woorden, het aanleren van basisregels van de prosodie en in meertalige klassen zouden verbetering kunnen brengen. Ook het begrijpen zou erop vooruitgaan³²;
 - het eerbiedigen van regelmatige pauzes (3") in het luistermateriaal maakt het vatten van de betekenis makkelijker, zeker in het eerste jaar;
 - het gebruik van complementair beeldmateriaal om de betekenis te ondersteunen in wisselwerking met - of voorafgaand aan – de klank;
 - het leren observeren van (niet-) verbale elementen: herhalingen van boodschappen, intonatie, uitingen van twijfels, lichaamstaal van de spreker wat beeldmateriaal betreft enzovoort.
8. De doeltaal spreken in de klas, ook voor onderwerpen buiten de les. Instructietaal kan, met vertaling, bijvoorbeeld aan de muur hangen.

³¹ Tips steunend op de nuttige handleiding van Claudette CORNAIRE, La compréhension orale, Clé International, Paris, 1998

³² Accentverschuiving maakt hier het verschil uit: "Jean lève son verre" versus "J'enlève son verre"! Uitspraak in: *douce/douze/douche*

Conclusie

De aanbevelingen in dit onderzoek beogen een verbetering van het eindniveau voor Frans en Duits. Wij hebben die gedaan binnen de mogelijkheden die de opdrachtgever heeft, maar zijn tegelijkertijd gelukkig met de aandacht die andere instanties zoals het bedrijfsleven en de kamers van koophandel vragen voor een goede kennis van onze buurtalen. Platforms zoals 'franszelfsprekend.nl' zijn een extra signaal om iets aan de verwaarlozing van in dit geval Frans te doen.

In de huidige schoolcontext is het waarschijnlijk niet haalbaar om een zo groot mogelijke groep leerlingen op te leiden en tegelijk diepgang en niveau volledig te handhaven. Vandaar onze suggestie de al bestaande keuzemogelijkheid voor een tweede en derde vreemde taal in de onderbouw van havo/vwo nadruk te geven en tegelijk aan de afspraken van het Lissabon akkoord te blijven voldoen om tenminste één vreemde taal naast Engels aan te blijven bieden. Wel kan een afname van het aantal kiezers voor Frans of Duits bedreigend overkomen voor het aantal banen voor die vakken in de onderbouw en een nieuw elan over beter gemotiveerde leerlingen overschaduwen. Maar alleen maar blijven mikken op eenzijdige kwantiteit schaadt de kwaliteit. Dat geldt trouwens niet voor de vakken Frans en Duits alleen.

Een hoopvolle ontwikkeling is de implementatie van het Europees Referentiekader in het vreemdetalenonderwijs. Alleen al het feit dat vanaf 2010/2011 de eindexamenonderdelen van de vreemde talen aan een vastgesteld ERK niveau moeten voldoen noodt docenten en hun schoolleidingen tot een andere aanpak met realistischer taken en planning vooraf: vandaar dat wij aanbevelen het leerplan voor Duits en Frans voor de hele schoolloopbaan tegen het licht te houden en vast te stellen in welk leerjaar welk (tussen)niveau bereikt *moet* worden voor iedere vaardigheid en hoe dit te beoordelen. Dit geldt zeker voor het CE, maar ook voor de vaardigheden in het SE zouden de beoogde ERK niveaus een verplichtend karakter moeten krijgen, net zoals dit nu ook gaat gebeuren voor de referentieniveaus voor taal en rekenen. Er bestaan al ERK toetsen per niveau van Cito en instanties als Goethe Instituut en CIEP (Centre International d'Etudes Pédagogiques).

Wij hebben ook stilgestaan bij het succes van de internationale certificaten DELF scolaire en Goethe. Bij de start van het LinQ project waarin de deelnemende scholen werden gefaciliteerd hun leerlingen voor te bereiden voor die certificaten verwachtte de overheid na 3 jaar al verbetering te zien in de eindexamenresultaten. Naar onze mening is dat een beetje vroeg. Veel van die leerlingen zijn in de onderbouw begonnen met een versterkt traject en hebben nog geen eindexamen gedaan. Maar waar dat wel gebeurd is zie je de verbetering niet alleen in het centraal schriftelijk maar ook in de productieve onderdelen zoals gesprekken voeren en schrijfvaardigheid. Ons advies is dus om vooral door te gaan met het faciliteren van deelname aan internationale certificaten.

Hoewel voor dit onderzoek niet zo relevant, zou het interessant kunnen zijn voor een latere studie om na te gaan of de achteruitgang in niveau ontstaat in de onderbouw, de Tweede Fase of door de hele schoolloopbaan heen. Bij de laatste optie zou het weer interessant zijn om over te gaan tot tussenpeilingen, zoals in Vlaanderen.

Literatuur

ALBERTS, R.V.J., *Verslag normhandhaving examens vbo/avo/vwo 1994-1997*, Cito Arnhem, 1997

CORNAIRE, Claudette, *La compréhension orale*, Clé International, Paris, 1998

DE PIETRO, J-F, *EOLE: didactische hulpmiddelen voor de kennismaking met talendiversiteit op school*, in bundel *Zin voor Talen. Talensensibilisering en de taalportfolio in een meer talig onderwijs*, Antwerpen/Apeldoorn (Top & De Smedt), 2005

HAWKINS, E. *Awareness of Language*, Cambridge University Press, 2004

KEMPS, N, PIERRARD, M en HOUSEN, A, *Frans en Engels als vreemde taal in het secundair onderwijs in Vlaanderen*, Brussel, 2008 voorletters toevoegen

KWAKERNAAK, E e.a., Niveaudaling luistervaardigheid Duits en Frans: Mogelijke oorzaken en remedies, *Levende Talen Magazine* 2006, no 3

MEIJER, D, FASOGLIO, D e.a., *Handreiking Frans Duits Engels*, SLO Enschede 2007

Ministerie van OC&W, *Nederlands activiteitenprogramma moderne vreemde talen*, 2006

Onderwijsraad, *Vreemde Talen en het onderwijs - Advies*, Den Haag, 2008

PIEPER, H, *Vakdossier Moderne Vreemde Talen*, SLO Enschede, 2007

ROBBEN, H, *Talenexamens: waar ligt de grens?* *Levende Talen Magazine*, 1997

TRIMBOS, B ea, *Koppeling nieuwe kerndoelen aan het ERK*, SLO Enschede, oktober 2006

VAN SCHOOTEN, E en DE GLOPPER, K, *Dalende leerlingprestaties op de centraal schriftelijke examens Duits, Engels en Frans in mavo. havo en vwo?*, *Pedagogische Studiën* 79, 5-17, 2001

VAN TIL, A, DE GROOT, C en KAMPHUIS, F, *Leesvaardigheid*, Cito Arnhem, april 2006

VAN TWILLERT, M, *Terugloop studenten talenstudies*, NRC Handelsblad 31 oktober 2008

Vlaams ministerie van Onderwijs, *Peiling Frans in de eerste graad secundair onderwijs (A-stroom)*, Brussel, 2009

Bijlagen

Bijlage 1: Aanbevelingen

Onderwijsraad van juni 2008

"Wat de raad betreft zou de focus van beleidsinterventie (en financiering) moeten liggen bij twee basale voorwaarden voor verbetering: de kwantiteit en kwaliteit van het lerarenbestand; en de invoering en doorwerking van het Europees Referentiekader en bijbehorende taalportfolio's. Focus op de invoering hiervan is al voorzien met de verwachte lancering van het Nederlandse Masterplan ERK in 2008. *Met name het beleid ten aanzien van leraren in de vreemde talen is nu wat mager. De minister kiest voor het opleiden van onderwijsassistenten op het gebied van de vreemde talen en laat het overige scholingsbeleid aan de scholen over. Dat is onvoldoende om tot een kwalitatief hoogwaardig bestand van leraren in diverse vreemde talen te komen.* Op de langere termijn zou het beleid zich ook moeten richten op de vraag of het onvermijdelijk is dat sommige leerlingen in het vmbo en mbo momenteel geen tweede vreemde taal krijgen aangeboden. (p. 35)

En: *Tot slot*

Het activiteitenprogramma is te bescheiden opgezet, het voldoet maar zeer ten dele aan de zes kenmerken van goede beleidsvoering. Onduidelijk blijft wie het programma coördineert en wie het evalueert, welke doelstellingen worden nagestreefd, welke resultaten behaald moeten worden en of de bijbehorende middelen toereikend zijn. Dit gebrek aan structurering zal de aankomende evaluatie van het programma naar verwachting bemoeilijken.

De raad merkt wel op dat het activiteitenprogramma onder een vorige minister tot stand gekomen is. Een eventueel vervolgplan zal de kenmerken dragen van een andere manier van beleidsvoering. Bovendien kan een tweede Nederlands Activiteitenprogramma Moderne Vreemde Talen meer uitdaging bevatten.

Leraren die in staat zijn tot onderdompeling

Bij scholen die vroeg vreemdetalenonderwijs verzorgen of willen gaan verzorgen zijn momenteel vaak problemen met de continuïteit. Als de driejarige subsidies van het Europees Platform zijn afgelopen, dreigt het vroeg vreemdetalenonderwijs te verdwijnen.

De raad zoekt de oplossing niet in het uitbreiden van de subsidies, het gaat erom scholen te helpen het vroeg vreemdetalenonderwijs via de lumpsum te bekostigen. Een eerste vereiste hiervoor is een betere opleiding van de leraren die Engels in het basisonderwijs geven. Elke school zou enkele deskundigen in het personeelsbestand moeten hebben, die weten hoe onderdompelingonderwijs werkt en zelf sterk zijn in het Engels. Zij kunnen desgewenst zelf het onderwijs in het Engels verzorgen, maar het is ook mogelijk dat zij hun collega's helpen bij het vormgeven van hun lessen, hen leermiddelen (boeken, liedjes) aanreiken, enzovoort. Om ook Engels als deelvoertaal voor een ander vak mogelijk te maken, moeten er voldoende leraren zijn die het Engels goed beheersen en tevens in staat zijn een ander vak te geven. Dat is niet op korte termijn te realiseren. Om dit alles op termijn mogelijk te maken, is scholing nodig. Lerarenopleidingen basisonderwijs (pabo's) zouden het voor elke student mogelijk moeten maken een specialisme Engels te kiezen. *Daarnaast zouden er speciale trajecten moeten zijn voor leraren die Duits en Frans geven op de basisschool. Maar*

misschien is nascholing van ervaren leerkrachten in het geven van Engels (Frans en Duits) nog wel belangrijker; leerkrachten die het lesgeven al onder de knie hebben en een extra uitdaging vinden in het geven van Engels en/of het gebruik van Engels als deelvoertaal bij andere vakken. Voor deze leraren kunnen toegespitste opscholingstrajecten worden ontwikkeld, gericht op de verschillende aanpakken en methodes voor taalonderwijs in Engels, Duits en Frans in basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. Verschillende manieren van onderdompeling worden daarin in elk geval meegenomen. Deze programma's kunnen wat betreft studie en vervangingskosten via de fondatie lopen, zoals voorgesteld door de Commissie Leraren (de 'lerarenbeurs').

Voortgezet onderwijs: aansluiten op basisonderwijs

De meeste kinderen krijgen in het voortgezet onderwijs ten minste enkele jaren les in twee talen. Een deel van het vmbo vormt een uitzondering. Het betreft kinderen die niet in staat geacht worden een tweede vreemde taal te volgen. De school mag voor deze opleidingsrichting zelf bepalen welke leerlingen geen tweede vreemde taal aankunnen.

De raad acht dit een juiste situatie. Het betekent wel dat een klein deel van de bevolking al op vrij jonge leeftijd nog maar één vreemde taal krijgt aangeboden en het is aan de scholen om deze groep zo beperkt mogelijk te houden. Dat kan bijvoorbeeld door te kiezen voor een andere manier van lesgeven, waarbij actief taalgebruik (luisteren, spreken) voorop staat.

Verbeter aansluiting basisonderwijs-voortgezet onderwijs

Momenteel geven scholen voor voortgezet onderwijs aan, weinig te doen met het Engels van de basisschool omdat het beginniveau van leerlingen sterk verschilt. Wanneer basisscholen jonger beginnen met het Engels kunnen zij een hoger eindniveau behalen. Het voortgezet onderwijs zal hierdoor niet meer de noodzaak voelen om te starten vanaf het nulniveau. *Het vaststellen van twee eindniveaus voor Engels op de basisschool en het toetsen hiervan (zie onder A) zou hierin ook verbetering brengen. Dan kunnen scholen voor voortgezet onderwijs expliciet aansluiten op een van de twee bereikte taalniveaus Engels (of Duits of Frans) van de basisschool.*

De minister kiest in het activiteitenprogramma voor vier prioriteitsgebieden. De raad acht dit teveel om substantieel resultaten te kunnen bereiken, zeker gezien de looptijd van twee jaar.

Tweede Kamer: nodig uit tot vervolgbeleid 2009-2019

Ondanks punten van kritiek heeft de raad waardering voor het Nederlands Activiteitenprogramma Moderne Vreemde Talen en ziet hij graag dat de Kamer de minister om een vervolg vraagt. In dit advies zijn aanbevelingen gedaan aan de landelijke overheid, de gemeenten en het particuliere initiatief op het gebied van buitenschools taalaanbod. De raad stelt voor dat de Tweede Kamer de minister uitnodigt vervolgbeleid te ontwikkelen, waarin deze elementen een plaats hebben. Het gaat daarbij allereerst om vervolgbeleid vanuit een duidelijke toekomstvisie. Het is belangrijk dat de Kamer de in Europees verband afgesproken taalambities in resultaattermen herbevestigt. *Als concrete vertaling stelt de raad voor: drie kwart van de jongere bevolking spreekt in 2019 twee vreemde talen op een niveau waarmee zij zich in de praktijk in uiteenlopende situaties kunnen redden. In termen van het Europees Referentiekader is dat het B1-niveau.*

Het beoogde beleidsplan 2009-2019 zal een resultaatgerichte programmastructuur moeten hebben en moeten voorzien in een coördinator met aanzien in het veld. De Kamer kan de minister hier uitdrukkelijk aan houden. Eveneens is onderdeel van het beleidsplan dat de minister resultaatafspraken maakt met verschillende betrokken partijen: gemeenten, onderwijsondersteuners en het particulier initiatief. *Wat de raad betreft zou de focus van het beleid op de korte termijn moeten liggen bij het hanteren van onderdompelingmethodes door leraren en de invoering van het Europees Referentiekader en bijbehorende taalportfolio's.* Deze laatste focus is overigens al voorzien: de staatssecretaris heeft hiertoe een masterplan aangekondigd voor 2008.

De raad beveelt de Kamer aan de volgende voorstellen voor de middenlange termijn over te nemen en ter verdere uitwerking en uitvoering aan de minister voor te leggen:

- (1) Basisscholen stimuleren een keuze te maken tussen twee programmalijnen: in groep één of in groep vijf beginnen met onderwijs in het Engels. Hierdoor ontstaan aan het einde van de beleidsplanperiode (rond 2019) twee eindniveaus voor het basisonderwijs (tevens beginniveaus voor het voortgezet onderwijs).
- (2) Engels als deelvoertaal (voor maximaal 15% van de onderwijstijd) mogelijk maken in het basisonderwijs. Dit vereist het toevoegen van Engels als deelvoertaal aan artikel 9 (achtste lid) van de Wet op het primair onderwijs. *In de grensgebieden kan ruimte worden geboden voor Duits of Frans als deelvoertaal.*
- (3) Scholen voor voortgezet onderwijs helpen beter aan te sluiten op de twee beginniveaus voor het voortgezet onderwijs (op basis van de twee eindniveaus Engels van de basisschool).
- (4) Enthousiasmeren van en toezien op het verzorgen van onderwijs in het Engels op de pabo's. *Pabo's stimuleren om daarnaast een specialisatie (minor) Engels en eventueel ook Frans of Duits mogelijk te maken.*
- (5) Ontwikkeling van toegespitste opscholingsprogramma's voor leerkrachten in primair en voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs gericht op de verschillende aanpakken en methoden voor taalonderwijs in Engels, Frans en Duits, waarbij in ieder geval verschillende *onderdompelingmethodes* worden meegenomen. Deze opscholingsprogramma's kunnen voor wat betreft de studiën vervangingskosten lopen via een nog op te richten fundatie die beurzen verstrekt aan leraren, zoals voorgesteld door de Commissie Leraren.
- (6) Ten minste één vreemde taal in grote delen van het middelbaar beroepsonderwijs verplichten. Op termijn twee vreemde talen voor het lang-mbo (niveau-4) verplicht stellen. Op de lange termijn zou het beleid zich ook moeten richten op de leerlingen in het vmbo en mbo die momenteel geen tweede vreemde taal krijgen aangeboden. Is dit onvermijdelijk? Het zal nooit zo zijn dat elke burger twee vreemde talen beheerst op B1-niveau. Maar de huidige situatie kan echt beter.
- (7) De minister stimuleren om samen met zijn ambtgenoot van Binnenlandse Zaken en de VNG (Vereniging van Nederlandse Gemeenten) de ontwikkeling van verschillende modellen voor taalscholen in gang te zetten en hieraan brede bekendheid te geven door actieve voorlichting.
- (8) De minister van Economische Zaken uitnodigen na te gaan welke talen economisch meer aandacht behoeven buiten het reguliere onderwijs en hiertoe leervouchers in te zetten voor volwassenen die een taal aan de taalschool leren voor hun werk of loopbaan. Begonnen kan worden met enkele pilotprojecten.
- (9) In samenwerking met de gemeentes nagaan hoe steun geboden kan worden aan verschillende soorten meertalige opvoeders."

Bijlage 2: Artikel Kwakernaak en anderen over luistervaardigheid

Niveaudaling luistervaardigheid Duits en Frans: mogelijke oorzaken en remedies

In LTM 3 bracht Alma van Til verslag uit van een Cito-onderzoek naar de luistervaardigheid van leerlingen in het voortgezet onderwijs. Conclusie: de luistervaardigheidsniveaus van leerlingen zijn in de jaren 1996-2006 voor Engels ongeveer gelijk gebleven, maar gedaald voor Duits en Frans, hoewel op het vwo minder dan in de andere algemeen vormende schooltypes. De Cito-luistertoetsen moesten steeds makkelijker worden om ongeveer hetzelfde percentage leerlingen te laten slagen. Ook de landelijke pers maakte er melding van.

Het artikel van Alma van Til eindigde met de woorden: 'De vraag is natuurlijk waar de daling bij Frans en Duits door wordt veroorzaakt. En of we als samenleving een dergelijke ontwikkeling moeten accepteren. Op deze vragen geeft dit artikel geen antwoord. Maar wellicht heeft u als talendocent daar wel ideeën over.' In de volgende bijdrage willen we de discussie openen met een aantal ideeën, hoe speculatief ook, over oorzaken en mogelijke oplossingen. Wij nodigen de lezers uit om aan de discussie mee te doen.

Mogelijke oorzaken

Er kan gesproken worden van een vicieuze cirkel: de luistervaardigheidstoetsen worden makkelijker, dus leerlingen en docenten investeren minder in luistervaardigheid, de toetsen moeten nog makkelijker worden enzovoort. Maar er moeten wel oorzaken zijn die de neerwaartse spiraalbeweging op gang brachten.

Misschien is er een verband met een algemene achteruitgang van het intellectuele niveau van de leerlingen, die in het openbare onderwijsdebat genoemd wordt. Die zou vooral voor havo-leerlingen gelden. Dat zou een uitwerking gehad kunnen hebben op de inhoud die we in het vreemdetalenonderwijs aan leerlingen aanbieden. De moeilijkheidsgraad van luistertoetsen hangt nauw samen met het abstractieniveau van de inhoud. Misschien gaat het in het vreemdetalenonderwijs, ook bij de andere vaardigheden, in toenemende mate om (te) simpele, alledaagse inhoud, ook in de leesteksten en in de leestoetsen.

Het 'luisterkilometers maken' met behulp van luisterdossiers zou de luistervaardigheid moeten bevorderen, maar dat is niet overal een succes geworden en de leerlingen doen het waarschijnlijk vaak onder te vrijblijvende omstandigheden, zonder wezenlijke begripscontrole. Een kloof blijft gapen tussen dat vrijblijvende luisteren en het 'serieuze' oefenen van luistervaardigheid, dat meestal klassikaal gebeurt.

De verminderde contacttijd in de Tweede Fase havo/vwo en naar alle waarschijnlijkheid ook de verminderde tijd die aan klassikale activiteiten besteed wordt, is voor de luistervaardigheid niet of te weinig gecompenseerd in de zelfwerkzaamheidstijd. Gedidactiseerd luistermateriaal daarvoor is schaars.

De verminderde klassikale tijd is ook niet bevorderlijk voor het hanteren van de doeltaal als voertaal. Immers, veel docenten laten de doeltaal=voertaalregel niet gelden in de centrale communicatie met leerlingen in zelfwerkzaamheidsfasen. Dat scheelt een slok op een borrel in luistervaardigheidstraining.

De oplettende lezer zal terecht opmerken dat de tot dusver genoemde mogelijke oorzaken niet kunnen verklaren waarom de luistervaardigheid alleen bij Duits en Frans en niet bij Engels achteruit gegaan is.

Een oorzaak lijkt te zijn dat Duits en Frans steeds meer uit de media en het openbare leven verdrongen worden door het Engels. Duits- en Franstalige films, muziek en andere uitzendingen lijken al jaren terrein te verliezen.

Zekerder is in havo en vwo de verandering van de populatie van Duits 2 en Frans 2. Sinds de invoering van de Tweede Fase zijn dit keuzevakken geworden met een relatieve toename van leerlingen uit de maatschappijprofielen. Dat zijn niet per se de betere leerlingen, ook niet op taalgebied. De metingen van het Cito omvatten niet langer de vele leerlingen uit de natuurprofielen die, naar men vaak hoort, goed zijn in het beantwoorden van meerkeuzevragen.

De deelvakken kunnen de prestaties van de Duits 2- en Frans 2-leerlingen negatief beïnvloed hebben. We hebben geen duidelijk overzicht van de inrichting van het deelvak op de verschillende scholen; zeker sinds de verlichtingsmaatregelen van 2001 bestaat er geen eensluidend programma en uniforme organisatie van het deelvak. Toch wijzen we erop dat bij gecombineerde 1/2-groepen de deelvakkers meelopen in grote groepen met overwegend leerlingen die minder gemotiveerd zijn voor deelvakken met weinig uren en zonder centraal examen. Afsluiting van het deelvak in klas vier kan daarnaast nadelig werken op het aantal uren dat beschikbaar is voor het deelvak in de klassen vijf en zes.

De docenten en de leergangauteurs Duits en Frans lijken er niet in geslaagd te zijn een effectieve didactiek te ontwikkelen voor het havo-deelvak luisteren en spreken. De docenten werden ook niet of nauwelijks gefaciliteerd en de leergangauteurs kregen maar één kans: na het verschijnen van de eerste leerganggeneratie werd het einde van de deelvakken alweer aangekondigd. In elk geval heeft het havo-deelvak de achteruitgang van de luistervaardigheid onder havisten niet kunnen tegenhouden; misschien heeft het die zelfs bevorderd. In dit deelvak bestond de directe input voor de spreekoefeningen meestal niet, zoals in natuurlijke taalprocesen, uit grote hoeveelheden spontaan gesproken en betekenisvolle taal, maar uit kleine hoeveelheden geschreven taal van een inhoudelijk mager niveau. Daarnaast werd aan gerichte luistervaardigheidstraining vaak weinig meer gedaan dan in de oude deelvakken.

Mogelijke remedies

Om uit de vicieuze neerwaartse spiraal te komen zouden de docenten Duits en Frans meer van hun leerlingen kunnen gaan eisen, onder het motto: wie meer vraagt, krijgt ook meer. Met de deelvakken kan vanaf 2007 een nieuw begin gemaakt worden. Maar de nieuwe status is ook een risico, want Duits en Frans worden nu in de bovenbouw geheel en al keuzevakken, en dat kan tot gevolg hebben dat ze zich, vrijwillig of onvrijwillig, omwille van de leerlingenaantallen gaan profileren als pretvakken met veel 'opleuking'.

Voor verbetering van de luistervaardigheidsniveaus is uiteraard van belang dat meer contacttijd bevocht wordt. De doeltaal moet meer klinken, als voertaal en in meer luistervaardigheidsoefeningen. Ook in de sfeer van zelfstandig werk kan veel meer aan luistervaardigheid gedaan worden, niet alleen met te vrijblijvend luisterkilometers maken zonder begripscontrole. Als leerlingen wel aan het werk gezet kunnen worden met gedidactiseerde leesteksten, dan moet dat ook kunnen met gedidactiseerde luisterteksten. Het ontbreekt niet aan hardware: de mp3'tjes en iPods die anders in tas of broekzak moeten blijven, moeten bij Duits en Frans juist aan. Voor zelfstandig werk komen in de scholen steeds meer computers ter beschikking, maar een brede keus in multimediale, goed gedidactiseerde content is nog ver te zoeken.

Te denken valt aan luistertoetsenbundels zoals er ook leestoetsenbundels zijn, waarmee leerlingen zelfstandig kunnen werken. Luistertoetsen met meerkeuzevragen kunnen online beschikbaar gesteld worden – alleen moet een instantie zich daarvoor inzetten. Levende Talen misschien?

Wel zit er aan het eenzijdig gebruik van toetsen als oefenmateriaal een gevaar. In Nederland hebben luisteroefeningen vaak het model van de Cito-luistertoetsen of ze zijn het gewoon. Wat daarin getoetst c.q. geoefend wordt is overwegend selectief of zoekend luisteren, waarbij eerst de vraag gesteld en dan geluisterd wordt. Dat traint de leerlingen niet in structurerend luisteren, dat inhoudt dat de luisteraar zelf de rode draad, de hoofdpunten uit de woordenstroom destilleert, zonder specifieke vraag vooraf die zijn informatiebehoefte sterk richt en inperkt.

Het zou goed kunnen dat ook het structurerend lezen te weinig getraind wordt, zeker onder de tempodruk die typisch is voor luisteren. Er wordt vaak (erg) langzaam gelezen en dan gaat luisteren natuurlijk wel héél snel. Daarnaast wordt in de onderbouw vaak (te) laat begonnen met luisteren zonder geschreven tekst erbij. Er is onvoldoende aanbod van echt oefenmateriaal met strategische instructies en begripscontroles, niet alleen gericht op selectief, maar ook op structurerend luisteren naar verschillende tekstsoorten van uiteenlopende lengte en moeilijkheidsgraad. Naarmate er meer spontaan gesproken taal bij zit, verwachten wij ook een heilzaam effect op gespreks- en spreekvaardigheid. Wellicht is tempolezen onder tijdsdruk met samenvattingopdrachten goed voor de luistervaardigheid: 'Voor deze tekst krijg je vier minuten leestijd. Dan wil ik dat je in eigen woorden vijf hoofdpunten noemt zonder in de tekst te kijken.'

Naast het structurerend luisteren zou veel meer aandacht moeten komen voor het verwerven van een grote (receptieve) woordenschat. Terug dus naar 'Schwere Wörter' en 'Ne confondez pas'? Woordjes stampen is niet sexy, vraagt veel leerinspanning en vereist systematische herhaling. Maar selectief (met het oog op gesproken taal) en met mate toegepast en met mondelinge overhoring kan het zeker helpen.

Wij denken aan luisterkilometers volgens een doorlopende leerlijn met authenticiteit, begripscontrole en progressie in spreektempo en moeilijkheidsgraad. Voor Frans moet dan ook hard gewerkt worden aan typische spreektaalkenmerken als 'liaison' en 'enchaînement', die het zo moeilijk maken om te bepalen waar het ene woord eindigt en het volgende begint. Maar ook het Duits vertoont grote verschillen tussen geschreven en (spontaan) gesproken taal.

Er zou meer geïnvesteerd kunnen worden in het niveau van de inhoud waar we het in het vto over hebben. Als taal gebruikt wordt, gaat het altijd ergens over, maar in het vto kan het over alles gaan en dan ligt het gevaar dichtbij dat het nergens meer over gaat. Kunnen er voor Duits en Frans geen canons komen voor kennis van land en volk c.q. interculturele vorming? Ook het Cito kan hierin een rol spelen. Het videodeel van de vwo-toets Duits 2007 over de DDR was een prima voorbeeld.

Namens de sectiebesturen Duits en Frans

Arie Hoeflaak, Erik Kwakernaak, Erwin de Vries

met bijdragen van Elise Bouman, Gerrit Jan Fonk, Marcel van den Munckhof, Maarten Stroes, Esther de Vrind

Bijlage 3: Artikel NRC Handelsblad over terugloop studenten talenstudies

Terugloop studenten talenstudies

Door onze redacteur Marieke van Twillert

Talenstudies zijn niet populair meer: gewoon Frans of Engels studeren, dat wil bijna niemand. Dus worden de studies verbreed met andere vakken. Wat ze wel „oppervlakkig” maakt.

Rotterdam, 31 okt. Aan de Rijksuniversiteit Groningen zijn dit jaar 14 studenten Duits begonnen, en 54 studenten Engels. Bedroevend, vinden degenen die hebben meegemaakt dat het er vier- tot vijfmaal zoveel waren, zegt Frans Zwarts, rector magnificus. „Engels was een grote studie.”

Op het eerste gezicht is het Nederlandse talenonderwijs springlevend. Na een flinke dip begin jaren negentig is het aantal studenten letteren gestaag gestegen in de afgelopen tien jaar. Het aantal vooraanmeldingen voor letterenstudies in Groningen is gestegen van 550 naar 750. Letteren is er na bedrijfskunde en economie (5.000 studenten) de grootste faculteit, met 4.400 studenten in 2007. Maar die stijging komt vooral voor rekening van de 'moderne' en brede opleidingen. Zo is in Groningen de studie 'internationale organisatie en internationale betrekkingen' erg populair, met 208 eerstejaars. Elders zijn mediastudies, communicatiewetenschap en Europese studies de trekkers.

De 'echte' talenstudies trekken steeds minder studenten. Frans, Engels, Duits en Nederlands en Fins hebben het 't zwaarst.

De letterenfaculteiten zijn dus fors aan het bezuinigen en reorganiseren. Zwarts: „Masters zullen specialistischer worden en bachelors zullen vaker met elkaar worden gecombineerd.”

De kosten zitten vooral in de wildgroei van studierichtingen op de letterenfaculteit, stelt Zwarts. „Soms wel 26 verschillende bachelors, dat is heel veel. Veel van die studieprogramma's zijn klein. Hoe kunnen ze dat financieren? Dan kom je als universiteit tot allerlei oplossingen. Soms door een bredere bachelor te maken met veel talen.” Nu wil Groningen terug naar een „behapbaar” aantal brede bachelorstudies, zegt hij. „Maar dan kun je minder de diepte in. Dat is de prijs die je betaalt.” (....)

Bron: NRC Handelsblad 31 oktober 2008

SLO

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E info@slo.nl

www.slo.nl